

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrlometodějská teologická fakulta

Katedra křesťanské sociální práce

Mezinárodní sociální a humanitární práce

Marie Šmídová

*Rodinné problémy, jejich prevence a řešení
prostřednictvím pastorače v děkanátu Uherský Brod*
Bakalářská práce

Vedoucí práce: PhDr. ThLic. Ing. Jaroslav Filka

2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a použila jsem jen zdroje uvedené v bibliografii.

Datum

Podpis

Poděkování:

Ráda bych poděkovala PhDr. ThLic. Ing. Jaroslavu Filkovi za veškeré rady a zkušenosti, které mi byl ochoten při psaní práce předat.

Děkuji také všem respondentům za ochotu a čas, který věnovali rozhovorům.

Obsah

Úvod	6
1 Teoretická východiska	8
1.1 Rodina	8
1.1.1 Definice rodiny	8
1.1.2 Biblický pohled	9
1.1.3 Vnímání rodiny	10
1.1.4 Funkce rodiny	10
1.1.5 Typologie rodin	11
1.1.6 Struktura rodiny a transgenerační vazby	15
1.1.7 Hodnocení rodiny, poruchy rodiny	16
1.1.8 Rodinné hodnoty	17
1.1.9 Sociální služby poskytované rodinám	18
1.2 Pastorační	19
1.2.1 Vymezení pojmů	20
1.2.2 Pastorační teologie	22
1.2.3 Současné pastorační otázky z oblasti manželství a rodinného života ..	22
1.2.4 Pastorační práce s dětmi a mladistvými	23
1.2.5 Pastorační úkol farnosti	24
1.2.6 Dokumenty o úloze a právech křesťanské rodiny	25
1.3 Místo pastorační práce v sociální práci	26
2 Metodologie výzkumu	28
2.1 Cíl výzkumu	29
2.2 Technika interpretace dat	29
2.3 Zahájení výzkumu, charakteristika respondentů	29
2.4 Výzkumná otázka	30
3 Interpretace výsledků výzkumu	31
3.1 Přímá práce s rodinami – ano či ne?	31

3.2 Cílové rodiny/ Typologie rodin.....	33
3.3 Kněží a pastorační asistenti.....	34
3.4 Silné a slabé stránky aneb nikdy jsem svou práci nehodnotil	35
3.5 Práce s rodinami a možné problémy	36
3.6 Rodinné problémy	39
3.7 Sociální pracovník nebo „jen“ Charita?	41
3.7.1 Spolupráce a její přínos	41
3.7.2 Rodiny a jejich potřeby.....	42
3.7.3 Hodně aktivit, málo času	43
3.7.4 Přínos pastorační.....	44
3.8 Diskuze.....	45
Závěr.....	49
Bibliografie	51

Úvod

V bakalářské práci na téma Rodinné problémy, jejich prevence a řešení prostřednictvím pastorační práce v děkanátu Uherský Brod se zaměřuji na problematiku rodinných problémů, na možnosti pastorační práce rodin i jejich jednotlivých členů a její spojení se sociální prací. Po nezbytném vyjasnění stěžejních pojmů a představení jejich vnitřních souvislostí se zaměříme na metodologii a interpretaci dat výzkumu. Předmětem zkoumání bude šest farností vybraného děkanátu a především forma, jakou je uskutečňují pastorační práce rodin.

Hlavním cílem práce je zjistit, zda probíhá ve vybraných farnostech uherskobrodského děkanátu pastorační práce rodin, jak je realizována a zda je propojována také s prací sociálních pracovníků. Dílčím cílem pak porozumění dané pastorační praxi natolik, aby bylo možné najít prostor pro větší spolupráci se sociálními pracovníky (pokud je to žádoucí).

Práce obsahuje tři hlavní části. V první z nich se zaměříme na definování pojmů rodina, rodinné problémy, sociální práce i pastorační práce. S rodinou pak souvisí také různé pohledy na ni a na její hodnocení vzhledem k tomu, jak jsou plněny funkce, které jí náleží. Kromě vyjasnění, které činnosti lze nazvat pastorační, se budeme věnovat také tomu, jaké pastorační úkoly by měla každá farnost plnit, co se od kněží či pastoračních pracovníků očekává, jak souvisí pastorační práce se sociální prací apod. Ve druhé bude popsán cíl výzkumu, výzkumný soubor a metodologie. Třetí část se bude zabývat interpretací zjištěných dat. Výzkum bude realizován pomocí kvalitativního šetření. Konkrétně pak uvedu výsledky polostrukturovaných rozhovorů. Následná interpretace dat bude provedena na základě obsahové analýzy.

Mezi autory, kteří se zabývají pastorační prací (se zohledněním námi zkoumaného aspektu) patří v české prostředí především A. Opatrný či K. Skalický. Hlavními prameny pro zpracování části o rodině jsou knihy O. Matouška, M. Zelené, L. Musila či B. Krause. Každý z nich se věnoval dané problematice v jiném měřítku a z jiného úhlu pohledu, společně však mohou vytvořit komplexní celek, který při správné interpretaci poskytne čtenáři hlubší vhled do dané problematiky.

Téma jsem zvolila z toho důvodu, že s rodinnými problémy se v dnešní postmoderní společnosti setkáváme čím dál častěji a sociální pracovníci se jimi musí ve

své praxi stále více zabývat. Pastorace by měla podporovat sociální práci a vytvořit s ní provázaný koherentní celek. V souvislosti s rodinnými problémy se nejčastěji mluví o pomoci sociálních pracovníků, psychologů či nejrůznějších rodinných center a možnost pastorace může být zastiňována nebo podceňována. Odůvodněně však můžeme předpokládat, že podobně, jako přináší pastorace velmi výrazné ovoce při práci s umírajícími či seniory, může být užitečná také pro mnohé rodiny potýkající se s menšími či většími problémy. Ráda bych se také podobné tematice věnovala v profesním životě a aplikovala tak pastorační praxi v sociální oblasti.

1 Teoretická východiska

V první části teoretických východisek se zaměřím na rodinu. Především vnímám jako důležité vymezit typologii rodin, funkce rodiny i poruchy těchto funkcí, které mohou být příčinou využití sociální či pastorační pomoci rodinám. Teoretická základna obsahuje také vymezení sociálních služeb pro rodiny, které lze při poruše některé funkce rodiny využít.

Na tuto pasáž navazují kapitoly, v nichž se zabývám otázkou, zda pastorační pracovníci v rodinných otázkách realizují spolupráci se sociálními pracovníky. Druhá polovina vymezuje pojem pastorační teologie i to, jakou úlohu má pastorační při řešení nejrůznějších rodinných problémů a jak pastorační i sociální práci směřovat k vzájemné provázanosti.

1.1 Rodina

V první kapitole se zabývám rodinou, její definicí, funkcemi rodiny, typologií rodin, strukturou, hodnotami a poruchami rodiny. Zároveň bych ráda představila biblický pohled na rodinu a také sociální služby, které mohou rodiny využívat.

1.1.1 Definice rodiny

Použijeme-li soudobou koncepci rodiny, Matoušek vidí ve své publikaci Rodina jako instituce a vztahová síť rodinu jako systém interakcí (Matoušek, 1993, s. 42). „Systém je soubor jednotlivin ve vzájemné interakci“ (Matoušek 1993, s. 42). Správné fungování tohoto systému ovlivňuje jak chování jeho jednotlivých členů, tak celkový způsob jejich organizace. Systém má pak kromě vztahů uvnitř sebe i vytvořené vztahy s tím, co jej obklopuje. „Sociální systém je velmi komplexní; na rozdíl od mechanických, jednoduchých systémů se vyvíjí“ (Matoušek, 1993, s. 42). Jedna rodina tak může mít nepřeberné množství systémů. Největší pozornost by, ale, měla být věnována systému vzájemné interakce v chování členů rodiny, neboť ty největší sociální

interakce mají stěžejní vliv na vzájemné ovlivňování lidí. Této interakce však není možné dosáhnout bez vzájemné komunikace mezi lidmi. Právě proto je v rodině vytvořen prostor pro vyváření mezilidských vztahů, které bez vzájemné komunikace nelze rozvíjet (Matoušek, 1993, s. 42). Protože rodina je základním prostorem pro sdílení radostí a starostí všedního dne skrze komunikaci.

Průchův Pedagogický slovník (2003, s. 202) vidí rodinu jako „nejstarší společenskou instituci“. Následně dodává, že „plní socializační, ekonomické, sexuálně-regulační, reprodukční a další funkce. Vytváří určité emocionální klima, formuje interpersonální vztahy, hodnoty a postoje, základy etiky a životního stylu. Nejběžnějším modelem rodiny je tzv. nukleární rodina, kterou tvoří nejbližší příbuzní, tj. oba rodiče a děti“.

Špičák (1993, s. 8) vnímá rodinu především jako „základní sociální skupinu“ a svůj názor zdůvodňuje následujícím tvrzením: „Vzhledem k tomu, že jejím základem jsou dva významné společenské vztahy – manželství a příbuzenství – je přitom sociální skupinou specifickou. Příbuzenství mezi členy rodiny je tzv. pokrevní. Vzniká tedy nejpřirozenějším způsobem – vztahy generačními, které jsou současně vztahy nejbližšími“.

1.1.2 Biblický pohled

Již v Bibli, Písmu svatém máme nejednu zmínku o společném soužití muže a ženy, o manželství, rodičovství a přijetí dětí jako dar od Boha. Například „v listě Efesanům je zmiňována manželská láska, bezpodmínečné manželské společenství muže a ženy, které trvá v dobrém i zlém“ (Musil, 2008, s. 70-71). Rovnost manželů v jejich společenství je pak uvedena v listě Galat'ánům (3, 26-28). Zde píše autor že: „Muž a žena jsou si před Bohem rovni, protože oba jsou Božími dětmi“. i taková pokroková, dnes hojně diskutovaná oblast je zmíněna již v Bibli, v jednom z nejstarších textů.

Rodinu jako základ lidské společnosti vidí i křesťanská etika a učení církve. Právě v rodině je dán předpoklad rozvoje a růstu zdravého jedince, který si bude uvědomovat nejen důstojnost svoji, ale i důstojnost druhých, o kterou je nutno pečovat a kterou je nutno mít neustále na paměti (Musil, 2008, s. 29).

1.1.3 Vnímání rodiny

Zřejmě neexistuje přesná a konkrétní definice, která by byla schopná pojmut rodinu v celé její celistvosti, struktuře a proměnlivosti. Každý jedinec vnímá jako rodinu jinou skupinu (ať už velkou či malou) lidí. Pro někoho může být rodinou skupina lidí, kterou tvoří rodiče, sourozenci, prarodiče, sourozenci rodičů, jejich děti atd. Pro někoho může naopak rodinu představovat pouze otec a matka, přičemž ještě nemusí tvořit sezdaný pár či dokonce spolu nemusí žít ve společné domácnosti.

K této změně vnímání rodiny došlo na konci 60. let 20. století. „Nejdůležitější změna spočívá v tom, že se relativně snižuje význam a důležitost přesvědčení, že jedním z cílů manželství je stálost a jeho dlouhé trvání“ (Singly, 1993, s. 111-112). Od konce 60. let 20. století pak docházelo k dalším podstatným změnám jak ve společnosti, tak v samotných rodinách. Měnila se nejen její struktura, ale vnímání rodiny většinou společností a k nemalým změnám došlo také v chápání základních funkcí rodiny.¹

1.1.4 Funkce rodiny

Mnozí autoři se také zabývali funkcemi rodiny. Nemožnost či neschopnost jejich naplňování může být podnětem pro sociální práci s rodinou či pro samotnou pastoraci.

Výrost zmiňuje 4 základní funkce. **Reprodukční**, kdy je důraz kladen v první řadě na přechod od manželství k rodičovství a ovlivnění početnosti populace reprodukci. **Materiální** funkce by měla zabezpečovat materiální potřeby členů rodiny i rozvoj ekonomického systému společnosti. Poskytování vhodných vzorců chování a zabránění nežádoucím projevům chování je funkcí **výchovnou**. Funkce **emocionální** by měla zajišťovat předávání hodnot z generace na generaci a uspokojování potřeb podpory, pomoci a bezpečí (Výrost, 1998, s. 304)

Velmi podobné dělení má i Kraus (2008, s. 215), který jako hlavní funkce rodiny vidí reprodukční, hospodářskou (sociálně-ekonomickou), emocionální (regenerační a podpůrnou) a socializační funkci.

Krausovo dělení je však obohaceno ještě o další dvě funkce, mezi které patří **ochranná** a funkce **společenské zábavy**, které do Výrostova výčtu zařazeny nejsou.

¹ Použito v rámci absolventské práce: Šmídová, M. (2014). *Sociální práce s dětmi s výchovnými problémy*.

První ze zmíněných je především o zajištění životních potřeb členů rodiny. Tu právě v určitých etapách vývoje společnosti začal přebírat stát a poté nejrůznější zařízení, ústavy aj. Dnes je snaha vrátit odpovědnost za péči o potřebné členy domácnosti opět jejich rodinným příslušníkům, nicméně tento proces je pravděpodobně běh na dlouho trať. Druhou z uvedených funkcí by měla rodina plnit především formou relaxace a zábavy (Kraus, 2008, s. 215-216).²

V dokumentu *Familiaris consorcio* jsou definovány čtyři funkce rodiny. Mezi ně patří vytváření osobního společenství, služba životu, účast na vývoji společnosti i účast na životě a poslání církve (1999, s. 15).

Příklady podstatných práv a povinností manželů uvádí Castaño (2007, s. 111), který je rozlišuje na úkony zaměřené na cíl manželství (dobro manželů a plození a výchova dětí), podstatné vlastnosti manželství (jednota a nerozlučitelnost) a společenství života a lásky (GS 48).

Fabian (2007, s. 111) klade důraz na to, aby měli snoubenci připravující se na manželství na paměti čtyři skutečnosti. První z nich je společenství (vztah, láska). Druhá skutečnost pak navazuje a jsou jí děti (schopnost přijat je a vychovat). Jednota (věrnost) a nerozlučitelnost pak považuje za podstatné vlastnosti, díky nimž je možné zachovat manželství funkční.

Je zřejmé, že aby bylo plnění všech těchto funkcí v rovnováze, je zapotřebí přítomnosti obou rodičů. Tam, kde jeden rodič chybí, je nesnadné rovnováhy dosáhnout a obvykle má absence otce či matky zásadní vliv pro další vývoj dítěte a jeho následné fungování ve společnosti.

1.1.5 Typologie rodin

Podíváme-li se nyní na rodinu buď jako na tradiční nebo postmoderní (netradiční), dostaneme také několik různých chápání samotného pojmu rodina. Tradiční rodinou se tedy (snad i stále ještě dnes) chápe monogamní svazek dvou lidí, společné soužití rodičů a potomků. K nim mohou být přidružení také další lidé (prarodiče, sourozence rodičů aj.) (Musil, 2008, s. 21). Manželství jako takové je pak postaveno na osobním a blízkém vztahu dvou lidí, pro které by mělo platit více než pro

² Použito v rámci absolventské práce: Šmídová, M. (2014). *Sociální práce s dětmi s výchovnými problémy*.

všechny ostatní, že si přejí společné dobro a také jej konají (Musil, 2008, s. 22). Nejčastěji se setkáváme s názory hovořícími ve prospěch monogamie, jakožto přirozeného svazku. Členové tradiční rodiny si jsou vědomi vlastní odpovědnosti jeden za druhého. Hierarchizace úkolů, funkcí a služby v rodině by měla vyplynout z přirozeného rozdělení rolí spíše, než že by naznačovala nadřazenost jednoho z manželů nad druhým. Každý by měl tedy do rodiny přinést to, co rodinu obohatí a posílí a měl by jednat tak, aby se její členové cítili v rodině v bezpečí. Právě v tomto lze spatřit pravý význam rodiny. Bez jejího kontextu se mnoho lidí může dostat do izolace, pocitu ohrožení, nebezpečí a může pociťovat i výraznou nejistotu a jakousi neukotvenost ve vlastním životě (Musil, 2008, s. 29).

Postmoderní rodiny (tedy rodiny současnosti) jsou zakládány především kvůli uspokojování citových potřeb partnerů (stabilita mnohdy závisí na aktuálním či dlouhodobém citovém rozpoložení partnerů) (Matoušek, 2008, s. 181). Velmi málo partnerů si svůj svazek nechává posvětit v kostele, jak tomu bývalo dříve. Stoupá obliba nesezdaných soužití a i počet dětí je volbou jednotlivců. Partnerské soužití dvou lidí stejného pohlaví už také není ničím neobvyklým. Z ekonomického hlediska je dítě nejluxusnějším zbožím. V dobách, kdy o staré a nemocné nepečoval stát, bylo nutné, aby se o ně postarali jejich blízcí (Matoušek, 2008, s. 182). To už teď neplatí a tak je mnohdy nadužíván systém státního zabezpečení. Základním úkolem rodiny by tedy měla být přímo „vzájemná pomoc“ a to nejen v rámci nejužší (nukleární) rodiny, ve které se ocitají rodiče a děti, ale v rámci rodiny širší, tedy napříč generacemi (Musil, Šrajer, 2008, podle Anzenbacher, 2004, s. 49). Rodina v dřívějších dobách poskytovala danému jedinci záruky, že o něj bude i v případných nesnázích postaráno. Dnes, v době, kdy stát poskytuje určité jistoty, tato starost o blízké mizí. Málokdo má dnes jistotu, že se o něj ve stáří či nemoci postarají jeho blízcí.

Teologická fakulta Trnavskej univerzity v Bratislavě vydala sborník *Rodina v súčasnom svete* (2007, s. 108), který se vyjadřuje k proměně hodnot jednotlivců vstupujících do manželství. Jako jednu z hlavních příčin nestability manželství uvádí skutečnost, že většina lidí klade na partnera vysoké požadavky, které mnohdy není nikoli ochoten, ale především schopen splnit. Na jedné straně očekáváme, že partner bude plnit naše představy, na druhé straně odmítáme plnit jeho představy a očekávání. Neochota přijímat bolest a oběť je dalším důvodem, proč je dnes manželství považováno mnohými za pouhou instituci, nikoli svátost.

„Přes všechno, co bylo uvedeno, rodina byla a je základní jednotkou všech lidských společností. Kulturní varianty rodiny se liší jen v tom, kolik generací žije pospolu, jak jsou diferencovány role dospělých, ojediněle i v tom, s kolika legitimními partnery může dospělý člen rodiny současně žít.“ (Matoušek, 2008, s. 183)

Výstižně tyto názory shrnul Helmut Renöckl v knize Etické kontexty sociální práce s rodinou (Musil 2008, podle Renöckl, s. 63). V ní pojmenoval několik „dimenzí“ rodiny. Rodinu vidí jako „prostor stabilních a dynamických vztahů mezi mužem ženou, jako prostor pro rodičovství. Rodina je však také prostorem dětí a místem jejich personalizace a akulturace. V rodině by pak mělo probíhat osobní, sociální a spirituální zrání. Duševní, sociální, ekonomického zakotvení a vytvoření pocitu bezpečí by mělo právě tak probíhat v rodině“ (Musil, 2008, s. 63).

Všechny tyto funkce by rodina skutečně měla plnit. Nicméně zde právě mnohdy dochází ke konfliktům mezi tím, co od rodiny očekává společnost a co je rodina sama ochotna či schopna plnit. Se vznikem moderní rodiny souvisí také vznik nejrůznějších norem, jak by která rodina měla vypadat či fungovat a tak jsou její členové (především rodiče) vystaveni rozporuplným požadavkům. Zatímco jedni radí, aby rodiče své dítě nezneklidňovali, nekladli na ně přehnané požadavky, nepřenášeli na něj své vlastní nesplněné sny a tužby, druzí radí, aby naopak své dítě co nejvíce utužovali, aby měly děti disciplínu a přesný řád. Jedna kniha může mluvit o tom, že se dětem věnují příliš mnoho, jiná pak říká, aby své děti nezanedbávali... (Singly, 1999, s. 41). Toto se však netýká jen rodičů, i když předně ti jsou často zmatení všemi „dobře“ míněnými radami a tím spíše se pak může stát, že k narušení dobrého fungování rodiny dojde z toho důvodu, že dospělí všechny tyto rady poslouchali spíš než z důvodu, že by sami nevěděli, jak vnášet do vlastní rodiny lásku, pocit bezpečí a jistoty pro všechny její členy.

Dle nejrůznějších typologií rodin je dělíme v závislosti na různých kritériích a jejich důležitosti. Takovými kritérii může být počet členů v rodině. Dle něj pak dále dělíme rodiny na nukleární, vícegenerační a polygamní či monogamní. Prestiž a moc v rodině jistě zaujímá také nezastupitelné místo. Rodina tedy může být matriarchální, patriarchální či egalitární, která podporuje v rodině rovná práva a příležitosti. Původ či národnost rodiny hrají velký vliv v dnešní době, kdy je nahlíženo jinak na rodiny národnosti daného státu či na rodiny, které do ní „pouze“ migrovaly a nebyly přijaty většinovou společností (Přadka, Knotová, 1998, s. 27).

Z hlediska struktury dělíme rodiny na úplné, neúplné a druhotně vzniklé. První dvě rodiny jsou zřejmé – úplná rodina se skládá z otce, matky a jejich potomků. V neúplné rodině se pak objevuje jen jeden partner vychovávající děti (v důsledku rozvodu, smrti, rozchodu apod.). Druhotně vzniklé rodiny se objevují také po ovdovění či rozvodu díky následnému novému sňatku. Uspořádání v této rodině je složitější.

Funkční, problémové, dysfunkční a afunkční mohou být rodiny, posuzujeme-li je podle plnění funkcí rodině náležejících. Funkční rodina uspokojuje potřebu domova, skládá se z otce i matky, umožňuje socializaci a příklad lásky je dětem předávám skrze lásku otce a matky. V problémové rodině se mohou objevovat závažnější poruchy některých funkcí, ale samotný vývoj dítěte ohrožen není a rodina je schopna problémy vyřešit vlastními silami, což pak není možné v rodině dysfunkční, která potřebuje pomoc zvenčí. Taková rodina může být postižena alkoholismem, nízkým příjmem apod. Afunkčnost rodiny svědčí o tom, že dítě citově strádá, není mu umožněno v rodině prožívat lásku, cítí uje od rodičů citový chlad (Petra Hrabovská, 2011).

Matoušková klasifikace obsahuje jak široké pojetí termínu „zdravá rodina“, tak detailnější dělení rodin na funkční, dysfunkční, klinické, neklinické, adekvátní a optimální.

Funkční rodina plně uspokojuje potřeby svých členů, v rodině panuje otevřená a přátelská komunikace mezi jednotlivci. Ti se vzájemně tolerují, citlivě vnímají své odlišnosti a přijímají s pochopením nedostatky druhých. Role v rodině jsou jasně hierarchicky vymezeny.

V dysfunkční rodině je komunikace často omezena na pouhá příkrá sdělení, na vyjádření rozkazů a příkazů. Důraz je kladen na vlastní subjektivní vnímání. Hodnocení druhých v rodině často postrádá pozitivismus a i emoční projevy jsou spíše negativní.

Pro klinickou rodinu je typickým rysem přítomnost poruchy, ať už se jedná o zanedbávání dětí, či přímo jejich týrání, rodiny s tělesně či mentálně postiženým dítětem, rozvedené rodiny aj. (Matoušek, 1993, s. 86). Tyto rodiny často nejsou schopny na dané problémy samy reagovat a potřebují odbornou pomoc (Kohoutek, nedatováno [on-line]).

Synonymem pro rodinu funkční je **rodina neklinická**, tedy ta, v níž se žádné poruchy nevyskytují.

Rodinou, v níž jsou striktně vymezeny mužské, a ženské role podle tradičního dělení je **adekvátní rodina**. V ní muž rodinu zabezpečuje spíše ekonomicky, zatímco žena se stará o úspěšný chod domácnosti. Ta je však mnohdy zavalena nespočtem

povinností a může se jí zdát, že vykonává daleko více činností, než její muž. Tato (ať pravdivá či nepravdivá domněnka) pak může vést k nejrůznějším manželským hádkám a rozkolům, které mají vliv také na další členy rodiny.

Optimální rodina. Tímto termínem je označována rodina, v níž stojí oba manželé na stejné úrovni, zastávají přibližně stejné množství úkolů a povinností souvisejících s fungování domácnosti i celkově rodiny. Manželé spolu mají harmonický vztah, který je příkladem i jejich dětem. Mají také společné zájmy i přátele a snaží se si co nejvíce pomáhat.

„**Zdravou rodinou**“ je možné nazývat takové společenství lidí, kteří jsou spojeni příbuzenským svazkem a kteří vykazují pět společných znaků. Těmi jsou služba bližnímu, důvěrný vztah mezi manželi, rodiče, kteří vyučují a vychovávají své děti, děti, které poslouchají a ctí své rodiče a manželé, kteří se s láskou ujímají vedení (Matoušek, 2003, s. 147-152).

1.1.6 Struktura rodiny a transgenerační vazby

Můžeme říci, že ačkoli rodina jako taková tvoří jeden celek, v rámci tohoto celku se pak může vnitřně členit na několik podsystémů. Tyto podsystémy se obvykle tvoří za určitým účelem. Podsystém tedy může vzniknout za účelem rozhodování o důležitých věcech, či aby se definovala jedna generace vůči druhé. Takovým podsystémem je například ten manželský nebo podsystém „otec a děti“ (Matoušek, 1993, s. 46). Hranice mezi těmito jednotlivými skupinami i mezi skupinami a nejrůznějšími vnějšími vlivy mohou být různé. „Minuchin, který se zevrubně zabýval vnitřním členěním rodiny, definoval hranice podsystému jako pravidla, která určují, kdo a jak může být v rodinném podsystému zahrnut“ (Matoušek, 1993, podle Minuchin, 1984, s. 46). Tyto hranice mohou být někdy klasifikovány jako difuzní (nejasné) nebo rigidní (nepropustné) (Matoušek, 1993, s. 45). V těchto případech nastává v rodině problém, neboť dojde k směšování rolí a rodiny se dostávají do situace, kdy „každý může za všechno a nikdo za nic“, není možnost zde řešit problémy či se dohodnout na důležitém řešení (Matoušek, 1993, s. 46).

Stransgeneračními vazbami je v mnohé literatuře míněno přenášení souboru očekávání z rodiny původní do rodiny nově založené (do rodiny prokreační) člověkem samým. Se vznikem nové rodiny mohou traumata, jež zažili manželé v dětství, vylout více na povrch a mohou se stát dokonce těžko překonatelnými bariérami v nově

nabytém rodinném společenství (Matoušek, 2008, s. 187). Prokreační rodiny nemusí být zatíženy jen faktory dřívějšími, ale také stálými a často pevnými kontakty se členy předchozí generace.

Transgenerační vazby mohou hrát také důležitou roli při vlastním strukturování rodiny a toho, jaké kdo bude mít v rodině postavení. Pokud například žena zažila, že její matka byla vždy zřetelně „hlavou rodiny“ a její otec neměl téměř žádný prostor pro vyjadřování svých názorů, je pravděpodobné, že i ona bude tento model uplatňovat ve své rodině. Pokud tedy nedojde k uvědomění si faktů, které v původní rodině nevnímala pozitivně a nebude se na ně více zaměřovat a jim také předcházet.

1.1.7 Hodnocení rodiny, poruchy rodiny

„Hodnocení (nejen rodiny) probíhá vždy v závislosti na souboru očekávání“ (Matoušek aj., 2008, s. 189). Ten je tvořen očekáváním jak subjektu, který zřídil příslušnou službu, tak toho, kdo dal podnět k hodnocení rodiny. Dalším subjektem je pak člověk, který rodinu hodnotí. Členové rodiny mají také svá očekávání, která by rádi naplnili.

Tato očekávání však mohou být rozdílná. Každá instituce vstupující do kontaktu s rodinou může mít očekávání postavená na jiném základě. Je zřejmé, že stejná očekávání ve vztahu k rodině nebudou mít státní orgány reagující na to, že je dítě pobýtem v rodině přímo ohroženo, orgány státu reagující na to, že se dítě či mladiství dopustil protizákonného jednání, nestátní organizace nabízející podpůrné programy pro děti a mladistvé i například nestátní instituce pomáhající řešit dospělým jejich problémy (Matoušek aj., 2008, s. 189-190).

Většina organizací zabývajících se sociální prací s potřebnými má jako předmět svého hlavního zájmu stanoveného jednotlivce a práci s ním. I na toto je v nejedné publikaci upozorňováno. Někteří autoři se zmiňují o důležitosti práce se skupinou osob, které mají výrazný vliv na vzájemné fungování jedinců.

Porucha rodiny je takový stav, kdy rodina není schopna plnit funkce, které by plnit měla či není dlouhodobě a opakovaně schopna dosahovat (reálných) cílů, jež si vytyčila.

Tyto nezdary mohou mít trojí příčinu a to objektivní, subjektivní či smíšenou. Pokud je na vině příčina objektivní, rodiče neplní svou roli z toho důvodu, že toho nejsou schopni. Na vině může být například tělesný handicap, nezaměstnanost aj.

Subjektivní příčinou nazýváme tu, která by mohla být rodiči odstraněna, pokud by o to projevíli zájem. Může to tedy znamenat, že rodiče svou úlohu plnit nechtějí. Sem lze řadit výskyt patologických jevů v rodině (alkoholismus, patologické hráčství apod.), neochota plnit svou roli, nezájem o dítě či fungování rodiny...Smíšená příčina se může objevit v rodině, kdy například zemře jeden z manželů a druhý péči o dítě nezvládá například proto, že podlehne smutku, alkoholismu, věnuje se jen svým zájmům apod. (Zelená, aj., 2006, s. 7).

1.1.8 Rodinné hodnoty

„I v rámci stejné kultury se rodiny liší svou hodnotovou orientací“ (Matoušek aj., 1998, s. 106). Navíc neustále se měnící hodnoty mají bezesporu vliv i na výchovu dětí a jejich postavení v rodině. Dříve byly děti brány jako běžná součást rodina a jako taková nebyly vyvázány ani ze samotné péče o domácnost či hospodářství. Ať už bylo dítě jakéhokoli věku (vyjma těch nejmenších), muselo doma zastávat tu práci, na kterou v danou chvíli stačilo. V současnosti, pravděpodobně ruku v ruce s krizí autority, i tím, že práva dětí jsou stále více prosazována a diskutována, se mění i role dítěte v rodině (Musil, aj., 2008, s. 51). Nezřídka se stává, že děti přímo „terorizují“ své rodiče, ať již v důsledku reklamy na ně působící či v důsledku příliš liberální výchovy, které se jim dostalo (Musil, aj., 2008, s. 51). Tato výchova může postrádat prvky hodnotového zakotvení, o které by se děti mohly v průběhu nejrůznějších životních etap opřít. V zájmu vnitřní svobody a spokojenosti všech členů rodiny by rodiče pro děti měli být skutečnou autoritou (Musil, aj., 2008, s. 51).

Problému s výchovou dětí a především s časem, který dítěti rodiče (rodina) věnuje, se nevyhne snad žádná domácnost. V důsledku nástupu průmyslové revoluce došlo k přísnému oddělení domácnosti a produkce, a ačkoli se toto možná již daří alespoň částečně odstranit, ani dnešním rodinám se nevyhýbají existenční starosti, které velkou měrou jejich pracovní tempo ovlivňují. V důsledku těchto faktorů jsou děti často vychovávány prarodiči, jiným příbuzným nebo dokonce někým, kdo je za tuto práci placený. i přes to, že děti samy objektivně nejsou, mohou se tak cítit. Zůstávají totiž bez citového zázemí svých rodičů a bez potřebné sociální komunikace (Musil, aj., 2008, s. 51).

Reiss používá k této příležitosti pojem rodinný kodex, jímž chce vyjádřit jakýsi soubor rodinných morálních norem, podle něžž rodina jedná (či se snaží jednat). Tento

kodeks určuje, jak a kdy se má určitá aktivita dělat. Na tento kodeks mohou navazovat také legendy, které popisují, jak v rodině došlo ke konfliktu, jak byl řešen apod. Rodinné mýty jsou pak konstrukce, kterými rodina ponechává konflikty v nedořešeném stavu, takže jako jejich následek se pak mohou objevovat další a další problémy (Matoušek aj., 1998, podle Reiss, 1987, s. 186-187).

1.1.9 Sociální služby poskytované rodinám

Sociální služby poskytované rodinám můžeme chápat především jako podporovatele sociálních změn, ke kterým má v rodině dojít či jako iniciátora změn, k nimž by mělo v rodině dojít. Je jasné, že každá rodina chápe jakoukoli intervenci zvenčí do své rodiny různě. Může se objevit rodina, která pomoc sociálního pracovníka uvítá. Stejně tak se může objevit rodina, která bude nést přítomnost cizí osoby ve svém rodinném kruhu nelibě. Toto nemusí platit jen pro pracovníka sociálních služeb, ale také pro toho, kdo se věnuje pastoraci. O tom, ale, bude zmínka ještě později.

Sociální služby zabývající se rodinnými problémy se dělí podle nejrůznějších kritérií. Hlavními z nich jsou:

- délka trvání (krizové až dlouhodobé)
- podle prostředí (domov, instituce,...)
- podle užitých metod práce s rodinou (poradenství, terapie, svépomocné skupiny atd.)
- podle toho, co dalo podnět k práci s rodinou (např. ohrožení dítěte, rozvodová situace) (Matoušek aj., 1998, s. 195-196).

Podle zákona č. 108/2006 Sb. O sociálních službách rozlišujeme tři základní druhy sociálních služeb. Je to **sociální poradenství, služby sociální péče a služby sociální prevence** (§32 zák. č. 108/2006 Sb. O sociálních službách). Sociální služby jsou pak vykonávány buď ambulantně, terénně či pobytově (§3d zák. č. 108/2006 Sb. O sociálních službách).

Mezi sociální služby poskytované rodinám v tíživé životní situaci patří krizové služby, poradenské služby, vzdělávací programy, terapeutické služby a preventivní programy.

Krizové služby jsou krátkodobě a intenzivně poskytovány v případě, kdy je ohroženo dítě či dospělý, případně tehdy, kdy se vrací ohrožený či ohrožující člen rodiny do domácnosti po dočasném odloučení.

Poradenské služby jsou obvykle poskytovány přímo v sídle dané organizace (může se ale také jednat o terénní službu), kdy jde především o sérii krátkodobých schůzek, při nichž má být dosaženo stanovených cílů a změn.

Cílem **vzdělávacích programů** je podpořit správné fungování jedince v dané situaci (asertivní řešení konfliktů, sestavení a udržení rodinného rozpočtu atd.)

Terapeutické služby mohou být poskytovány jak jednotlivcům, tak celým skupinám. Dělí se dále na svépomocné nebo profesionálně vedené, kdy je spolupráce s klientem podložena vzájemnou smlouvou. Po skončení této terapie pracovník sepisuje zprávu o tom, jak byla terapie vedená, co bylo jejím obsahem, hlavním cílem, kde se objevily problémy, jaký měla terapie úspěch apod.

Preventivní programy mají za úkol co nejvíce předcházet takovým problémům, které by pak zapříčinily nutnost využití výše uvedených služeb. Skupinu, na niž se preventivní programy zaměřují, tvoří především rodiny, u nichž je vysoká pravděpodobnost, že by se mohly dostat do vážnějších potíží (například rodina s handicapovaným dítětem, rodina s otcem po výkonu trestu,...) (Matoušek, 1998, s. 196-198)

Všechny ze zmíněných mohou být (a skutečně tomu tak je) pro práci s rodinou důležité, nicméně jako nejdůležitější se mi jeví sociálně aktivizační služba pro rodiny s dětmi. „Sociálně aktivizační služba pro rodiny s dětmi jsou terénní případně ambulantní služby poskytované rodině s dítětem, u kterého je vývoj ohrožen v důsledku dopadu dlouhodobě krizové sociální situace, kterou rodiče nedokáží sami bez pomoci překonat, a u kterého existují další rizika ohrožení jeho vývoje“ (§65 (1) zák. č. 108/2006 Sb. O sociálních službách)

1.2 Pastorage

V následující kapitole bych se ráda zaměřila na samotnou pastorage, její definování a vymezení, spojitost s rodinami i se sociální prací a tím poskytl teoretické východisko pro realizaci výzkumu, který na tuto část navazuje.

1.2.1 Vymezení pojmů

Pod pojem „pastorace“ se skrývá mnohotvárná činnost celého církevního společenství, jež je procítěna Duchem svatým (Ambros, 2002, s. 9).

A. Opatrný (2001, s. 9) v souladu s pojetím II. vatikánského koncilu chápe pastorači jako takové jednání s člověkem, ve kterém ho respektujeme v jeho jedinečnosti, přistupujeme k němu z pozice věřících křesťanů, doprovázíme ho v jeho obtížích, nemoci, utrpení či umírání a pomáháme mu k lidsky důstojnému zvládnutí jeho životní situace včetně smrti, a to na jeho dostupné úrovni víry s perspektivou jejího možného rozvoje. Říká, že pastorace znamená „zabývání se lidmi v konkrétních životních podmínkách, tedy v určité zemi, v určité dějinné situaci, v určitém historickém a kulturním kontextu. Jejím posláním je řešit konkrétní problémy konkrétních lidí ve světle a síle evangelia“ (Opatrný, 2001, s. 9). Zmiňuje to už konstituce *Gaudium et spes*: „Radost a naděje, smutek i úzkost lidí dnešní doby, zvláště trpících a chudých je radostí i nadějí, smutkem i úzkostí učedníků Kristových...“ (Pavel VI., 1965, [online]).

Může se také jednat o soubor činností na podporu kvality života člověka. Tyto činnosti by měly být vedeny evangeliem a být také zakotveny v běžném životě křesťana (Kříšťan, 2008, s. 25). Také Kodex kanonického práva se vyjadřuje k definici pastorace a říká, že se jedná o činnost, kterou vykonává kněz. Nelze sem však zahrnovat hospodářské a technické služby (CIC, 1994, can 515 § 1).

Při studiu literatury k příslušnému tématu se můžeme setkat s častým zaměňováním pojmu „pastorace“ s pojmem „duchovní správa“. Pastorači jsme si definovali výše a pojmem „duchovní správa“ můžeme vidět „činnost kněze ve farnosti“ (Ambros, 2002, s. 9).

Tato činnost tedy souvisí s činností katolické církve a je vykonávána osobou, která v církvi „pracuje“ na základě pevně zakotvených křesťanských principů. Samotná pastorace vychází z latinského slova „pastor“, tedy pastýř. Tento pastýř byl dříve někdo, jehož povinností bylo postarat se o své stádo za jakýchkoli okolností (Ambros, 2000, s. 5). Už sám Ježíš Kristus byl nazýván pastýřem, tedy tím, kdo má lidi vést. Dnes bývá touto osobou zpravidla kněz či biskup, jak je uvedeno v Kodexu kanonického práva (CIC can 375 § 1). Dříve měly tyto osoby na starost spíše aktivizaci křesťanského společenství, nicméně v dnešní době se pastorace zaměřuje spíše na zlepšení života člověka ve všech jeho dimenzích. Spolu s kněžími mohou na pastorači spolupracovat

také členové pastorační rady, kteří mají „pomáhat k rozvoji pastýřské péče“ (Harrington, nedatováno, podle CIC can 536 §1). Spíše než domněnky, nám ale zde může pomoci analýza konkrétních zkušeností z farností, kteří se pro tuto spolupráci kněze s pastorační radou rozhodli.

Kodex kanonického práva nezapomíná ani na úlohu laiků v pastoraci. Ti mohou vykonávat mnohé služby i přes to, že nejsou lektory ani akolyty. i oni totiž mohou na základě svého specifického povolání uskutečňovat spásné poslání církve (CIC can 230 § 3). V dokumentu *Christifideles laici* (1996, čl. 23) se píše: „Je-li to užitečné nebo nutné pro dobro církve, mohou pastýři svěřit laikům podle norem univerzálního práva určité úkoly, které jsou sice spojeny s jejich pastýřským úřadem, ale nepředpokládají kněžské svěcení“.

Tato snaha vychází z přesvědčení, že všichni lidé by měli tvořit jednotu v Kristu (Ambros, 2000, s. 5). Prostorem pro to, aby k takové jednotě mohlo skutečně dojít je samotný prostor obyčejného života, protože tam je často pastorace nejvíce třeba. Dnešní společnost bývá charakterizována jako pluralitní z toho důvodu, že se setkáváme s pluralitou kultury života, pluralitou náboženství i pluralitou samotného života uvnitř katolické církve. Každý má tedy možnost si vybrat z nepřehledného množství nejen náboženství, ale i dalších institucí, možností řešit svou situaci atd. Po rozpadu totalitní režimů už v naší zemi sice nedochází k represí věřících, nicméně samotná církev byla odsunuta spíše do pozadí, kde se spolu s ní ocitla také pastorace jako možná prevence či poskytovatel řešení složitých životních situací. Veškerou vinu však nelze svalovat na historické pozůstatky komunismu a jemu podobných ideologií. Hlavním úkolem dnešní pastorace by tak mělo být umění reagovat na skutečné potřeby lidí, než tvorba ideálních představ či hotových konceptů, které mohou být sice mnohdy dokonalé, ale jejich použitelnost je spíše omezená (Szentmártoni, 1999, s. 15).

Pojem „pastorální“ i „pastorační“ jsou v praxi zaměnitelné. „Pastorální“ je výraz úzce spojený s osobou pastýře, tedy toho, kdo svou osobou zpřítomňuje ve slově a konané službě Kristu, přičemž nejvyšším z pastýřů je papež. „Pastorační“ je spíše spojen se „znamením světa“, s událostmi, které jsou pro člověka aktuálně důležité. ABZ slovník cizích slov nám říká, že se jedná o poskytování pastýřské duchovní křesťanské péče (Kohoutek, nedatováno [on-line]).

1.2.2 Pastorální teologie

Jakýsi návod k tomu, jak pastorační činnost nejlépe provádět, nám poskytuje pastorální teologie.

Tento pojem byl patrně poprvé použit roku 1541, nicméně tehdejší chápání úkolů pastorální teologie se od toho nynějšího zřejmě lišilo, neboť obsahovala především morální a církevně právní otázky (Křišťan, 2004, s. 20-25).

Pastorální teologie současnosti je teologickou disciplínou, která se snaží ujasnit, jak by měly probíhat aktivity realizované církví (Szentmártoni, 1999, s. 9). „Pastorální teologie je teologická věda, která analyzuje konkrétní situaci, ve které se církev buduje svými vlastními činnostmi“ (Szentmártoni, 1999, podle Samanese a Carretera, 1968, s. 10).

Její hlavní cílem je umožnit rozvoj vzájemného vztahu církve a současného světa (Szentmártoni, 1999, s. 11). Můžeme tedy říci, že pastorální teologie by měla reagovat na proměny současného světa a reflektivně vyhledávat ty potřeby lidí, které vznikají spolu s přerodem společnosti.

Třemi základními způsoby vymezuje slovo „pastorální“ Pavel VI. Jsou to **vědomí, obnova a dialog**. Pojem vědomí je v knize Fundamentální pastorální teologie vysvětlen tak, že veškerá pastorační činnost by měla být vykonávat vědomě a odpovědně jako služba. Obnoveny by pak měly být věčné hodnoty křesťanské pravdy, jimiž bychom měli zachovávat věrnost, nicméně doplňovat je také o novosti současného světa. Posledním ze zmíněných je dialog mezi světem a církví. Církevní učení by mělo být sto pronikat do všech kultur světa (Ambros, 2002, s. 17-18).

1.2.3 Současné pastorální otázky z oblasti manželství a rodinného života

Níže zmíněné pastorální otázky vycházejí především z předpisů či názorů katolické církve, která se několikrát vyjadřovala k důležitým otázkám ohledně rodinného života. Podle Vybírala sem patří otázka sexuality ve vztahu, rozvody církevně sezdaných párů a jejich znovusezdání, snoubenectví páru žijícího ve společné domácnosti a otázka asistované reprodukce či potratů (Vybíral, 2008, s. 7). Pro potřeby této práce bych se nejvíce zaměřila na znovu sezdané páry, protože z uvedených možností zde vidím nejvíce rizik vyplývajících jak z toho, co tomu předcházelo (tedy

rozvodu), tak toho, co následuje (společné soužití dětí v domácnosti s nebiologickou matkou či otcem. Teologicko-pastorální studie Josefa Dolisty zmiňuje, že většina teologů stále pokládá možnost pastorační pomoci rozvedených i partnerů z druhého manželství za nedostatečnou, což může mít za následek neukotvenost jak v „novém“ životě, tak také ve víře a k tomu, jak se k jejich svazku víra staví (Dolista, 1993, s. 168). Autor tedy považuje za důležitou především důkladnou informovanost manželů o názorech církve na tyto otázky i pastorační pomoc v tom, aby byla posílena stabilita rodiny nové a všech jejích členů.

Důkladná předmanželská (pastorační) příprava je v tomto případě pokládána za stěžejní při předcházení rozvodu manželů. Tato příprava by měla probíhat především za přítomnosti odborníků z dané oblasti. Během manželství se mohou oba partneři setkat s množstvím nepříjemných či nenadálých událostí, na které díky ní budou moci alespoň lépe reagovat a neřešit své spory či problémy „pouze“ rozchodem či rozvodem (Dolista, 1993, s. 169-170).

Dle dokumentu *Familiaris consortio* je pro manželství příznačná jednota a nerozlučitelnost. "Tato důvěrná jednota dvou osob, které se sobě vzájemně odevzdávají, jakož i dobro dětí, vyžadují úplnou manželskou věrnost a požadují jejich nerozlučitelnou jednotu" (Jan Pavel II., 1981, čl. 20).

Jan Pavel II. ve zmíněném dokumentu obhajuje nerozlučitelnost manželství, a také odmítá druhý manželský svazek po rozvodu, nicméně neodvrhne ty, jichž se tyto záležitosti týkají. Církev si naopak dává za povinnost se o ně náležitě starat a poskytnout jim tak oporu a pomoc. Týž dokument dokonce uvádí osm bodů, které vymezují, jak by měla církev k rozvedeným či těm, kteří žijí ve druhém svazku přistupovat. Patří sem například vytrvale se za ně modlit, pomáhat jim, konat skutky lásky, nevyklouzat je z církve aj. (Fabian, 2007, podle Jan Pavel II., 1981, s. 109).

1.2.4 Pastorační péče dětí a mladistvých

Na pastorační péči dětí mají nejvýznamnější vliv především rodiče. Ti jsou totiž v raném dětství jedněmi z nejdůležitějších osob v životě dítěte. i přesto mohou být zmateni, jak k pastorační či celkově předání víry dítěti přistoupit. Opatrný ve své publikaci *Cesty pastorační péče v pluralitní společnosti* uvádí, že nejlepším nástrojem je osobní příklad, stejně jako když se dítě učí čemukoliv jinému (Opatrný, 2006, s. 87-89).

„To znamená, že rodič ve svém životě staví na tom, v co věří, a protože není bez chyb, dokáže se ke své nedokonalosti poctivě hlásit“ (Opatrný, 2006, s. 89).

V tomto případě výhodou mohou být životní zkušenosti rodičů (či prarodičů), na druhou stranu je třeba vždy dbát na to, že dnešní generace je od těch předchozích rozličná a proto není možné aplikovat některé (nejen) výchovné metody a metody předávání víry, které byly úspěšné dříve (Opatrný, 2006, s. 98).

1.2.5 Pastorační úkol farnosti

Úkol farnosti můžeme chápat různě. Za hlavní úkol farnosti můžeme považovat duchovní službu, uspokojování náboženských potřeb věřících či pomoc v nejrůznějších svízelných situacích. z hlediska církve samotné má však farnost jeden hlavní úkol i tím je pastore, přičemž pastorační úkoly farnosti již nejsou omezeny pouze na udílení svátostí. Je důležité věnovat pozornost aktivitám jak uvnitř církve, tak těm, které stojí vně. Je zřejmé, že rozsah pastorační činnosti bude záviset na velikosti samotné farnosti, na počtu farníků, na kvalitě života jejích členů i na kvalitě samotného života ve farnosti. Pro činnost farnosti je ale také velmi podstatné to, jaká je činnost obce a zda přebírají zodpovědnost za občany společně (Opatrný, 2001, s. 57-59).

Farnost jako taková by měla být také místem pohostinnosti, tedy místem, kde je člověku dobře a cítí se zde vítaný, místem žití skutečného, reálného života, místem, kde se šíří víra a místem pro vznik i zánik všemožných konfliktů (Opatrný, 2001, s. 60-63).

1.2.5.1 Naplňování pastoračních úkolů farnosti

Otázkou stále zůstává, na kom by měla ležet hlavní odpovědnost za skutečné naplňování pastoračních úkolů farnosti. Z komunistických dob známe model, kdy farnost čítala faráře, který měl k dispozici pouze hospodyni. Dnes se již můžeme setkat s farnostmi, které mají faráře, který spolupracuje s pastoračním týmem, v němž mohou být katecheti, pastorační pracovníci aj. Pro mnohé farnosti to může být užitečné a to obzvláště v těch případech, kdy sám kněz má na starosti příliš mnoho záležitostí a mnohdy mu nezbývá čas na to „podstatné“. Pokud je takový tým ustanoven, nemělo by se, ale stávat, že začne plnit veškeré úkoly, které do té doby přináležely například některým farníků, kteří je vykonávali dobrovolně a brali je jako součást své služby

farnosti i celé církvi. Úkoly by tedy měly být rozloženy rovnoměrně a tak, aby je všichni zúčastnění byli schopni a ochotni naplňovat (Opatrný, 2001, s. 72-73).

1.2.5.2 Kněz a pastorec

Je důležité zmínit, že ne ve všech farnostech probíhá pastorec a ne všichni kněží se jí věnují do takové míry, do jaké by farnost i farníci potřebovali. Chápeme-li pastorec jako práci kněze, která má sloužit k rozvoji života ve víře těch, jež mu byli svěřeni, může tato činnost zahrnovat udílení svátostí, výuku dětí, přípravu snoubenců na manželství či správu církevního majetku. Mnozí věřící se domnívají, že mají jasno v tom, čemu by se měl kněz předně věnovat (dobré radě, utěšení, duchovnímu vedení aj.). Často jsou ale tyto požadavky natolik rozdílné, že není v možnostech kněze je všechny uspokojit v plné šíři. Není reálné, ale byl „vždy a všude“ k dispozici, jak to od něj někdy očekáváme (Opatrný, 2001, s. 80-84). Opatrný v knize Pastorec v postmoderní společnosti (2001, s. 90-91) za hlavní úkoly kněze považuje například angažovanost pro evangelium, tolerance pro ty, kdo evangelium nepřijali, přijímání budoucnosti jako díla Božího a vedení lidí ke svěřeni se do Božích rukou.

Sám kněz vkládá do své pastorační služby všechny své schopnosti a svůj život a ne vždy se mu za svou službu dostane takového pochopení a uznání, jaké by si zasloužil. Očekávání jsou velká, ale výsledky mnohdy nepatrné a je vhodné, aby se i takové situace naučil přijímat.

1.2.6 Dokumenty o úloze a právech křesťanské rodiny

O úloze a právech křesťanských rodin není zmíněno pouze v dokumentu *Familiaris consortio*, ale také v mnoha jiných, mezi které řadíme *Gaudium et spes*, *Gravissimum educationis*, který se zaměřuje na křesťanskou výchovu i List rodinám Jana Pavla II.

Charta práv rodiny, která vznikla roku 1980 z podnětu biskupské synody, se zaměřila na Úkoly křesťanské rodiny v současném světě. Dokument byl podpořen také Janem Pavlem II., který doporučil, aby byla Charta přístupná také nejrůznějším institucím a úřadům, které s rodinami pracují. Práva obsažená v Chartě vycházejí ze společných hodnot celého lidstva, které by měly být všeobecně dodržovány (Ďurica, 2007, s. 121-122).

1.3 Místo pastorační práce v sociální práci

V této kapitole bych se ráda zaměřila na to, proč by měla být sociální práce vůbec s pastorační spojována. Bakalářská práce nemá sloužit pouze k osvětlení toho, co znamená nebo čím se zabývá samotná sociální práce s rodinou a případně jak, ale má spíše pobídnout autora i čtenáře k zamyšlení, jak lze sociální práci dělat jinak s ohledem na duchovní aspekt každého klienta, abychom neuspokojovali jenom jeho biologické potřeby, ale také ty spirituální.

Jak stojí už v Bibli, je nejen důležité „milovat druhé jako sebe samého“ (Mt, 19,19), ale především je třeba tuto lásku dokazovat svými činy, nejenom slovy. Ke vzniku sociální práce značně přispělo křesťanství, neboť byla to právě církev, která se v dávných dobách primárně starala o nemocné či jinak potřebné, stát začal garantovat péči o chudé a nemocné až na přelomu 16. století (Matoušek, 2007, s. 87-94). Ježíš však nehlásal pomoc pouze těm, kteří se hlásili k jeho víře, ale také všem ostatním. Tedy těm, kteří jeho pomoc hledali (Opatrný, nedatováno, [online]).

Jelikož pastoračním pracovníkem by měl být člověk, který by se měl zasazovat o spravedlnost a účast na přetváření světa, je zřejmé, že sociální a pastorační pracovník toho mají hodně společného (Widl, 2000, s. 33). Propojení pastorační práce a sociální práce však není v našich podmínkách příliš častým jevem, neboť mnohde stále ještě existují vůči pastorační předsudky, které se zaměřují na to, že je pastorační prováděna především za účelem přivedení k víře. Pastorační péči ale můžeme k sociální práci přidružit především proto, neboť se jedná o starostlivost o potřebného člověka, která přesahuje odbornou složku a spíše se zaměřuje na něho samého. Figuruje zde pak buď víra pomáhajícího, víra potřebného nebo také víra jich obou (Opatrný, nedatováno, [online]). V žádném případě by se nemělo jednat o jakousi manipulaci s potřebným (Opatrný, nedatováno, [online]).

Rozdíl mezi sociální prací a pastorační by neměl tkvět v neodbornosti pastoračních pracovníků, ale především v tom, „že je to péče, konaná z perspektivy víry pro člověka, který je respektován ve své jedinečnosti, a to včetně pomoci takové na úrovni víry, která je mu dostupná“ (Opatrný, nedatováno, [online]). i sám Opatrný zdůrazňuje, že se tedy jedná o „doprovázení člověka, kterému pomáháme k co nejlepšímu a lidsky důstojnému zvládnutí jeho životní situace“, přičemž jako je třeba důsledně vnímat především pojem „doprovázení“ které vylučuje již zmíněnou

manipulaci a naopak deklaruje vnímání člověk v jeho celistvosti. Zájem o druhého člověka a starost o jeho dobro je tedy tím, co obě dvě disciplíny spojuje (Kříšťan, 2008, s. 49).

Při studiu literatury se také můžeme setkat se spojením „pastorální rozměr sociální práce“, k němuž se v časopise Sociální práce/ Sociálna práca vyjadřuje Fischer: Mluvíme-li o sociální práci jako o moudré, zdravě hodnotově ukotvené a dlouhodobé snaze o pomoc konkrétnímu člověku, pak se touto činností blížíme širšímu pojetí pastorage“ (Fischer, 2008, s. 50-53).

Kříšťan definuje tři modely vzájemného vztahu praktické teologie a sociální práce. Prvním z nich je model, který vidí sociální práci jako prostředek pastorage. Tento model by mohl nacházet uplatnění u křesťanů, kteří starost o druhého vnímají jako něco nezbytně nutného. Ve druhém modelu je chápána pastorální teologie jako prostředek sociální práce, který může být „vnitřním ideovým teoretickým zakotvením“ sociálního pracovníka. Třetí se pak snaží o propojení obou disciplín, které by mohly naplňovat své cíle společně. V této fázi se stává sociální práce prostředkem, jak naplňovat pastorační úkol péče o druhé v jeho obtížných situacích (Kříšťan, 2008, s. 48).

Praktická teologie může být vhodná například v situaci, kdy je úkolem sociálního pracovníka vyhodnotit klientovu situaci a pomoci mu buď sám, či za pomoci druhých. Ze sociálního pracovníka se tedy může stát spíše koordinátor. V tomto případě je pak možné obrátit se na kněze či pastoračního pracovníka s žádostí o spolupráci a dojít tak k naplnění cílů sociální práce skrze pastorage (Kříšťan, 2008, s. 49).

Skloubit sociální péči o klienta s tou pastorační však nemusí být snadné. „Předpokládá se totiž, že ten, kdo o klienta pečuje a má na mysli pastorační dimenzi své péče, se především bude snažit klientovi porozumět, bude se snažit pochopit, kudy a jak vedla jeho životní cesta víry (či odmítání víry) a bude tuto skutečnost respektovat (Opatrný, nedatováno, [online]).

2 Metodologie výzkumu

Druhá část práce je zaměřena na metodologii, o kterou jsem se v průběhu výzkumu opírala. Na základě provedeného výzkumu se v další kapitole snažím poukázat na skutečnost, nakolik je pastorece rodin ve farnostech rozšířena, jakou formou je realizována a také zda se na ní nějakým způsobem účastní také sociální pracovníci.

Pro účely bakalářské práce jsem využila z metod a technik sociálně-vědního výzkumu kvalitativní přístup, který je metodologem Creswellem (Hendl, 2012, podle Creswell, 1998, s. 48) definován takto: „Kvalitativní výzkum je proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník tvoří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách.“

Miovský (2006, s. 18) pak říká, že kvalitativní přístup by měl být především jedinečný a neopakovatelný, kontextuální, procesuální a dynamický. Je to přístup, který se „využívá pro popis, analýzu a interpretaci nekvantifikovaných nebo nekvantifikovatelných vlastností zkoumaných psychologických fenoménů naší vnitřní a vnější reality“. Podle Dismana (2009, s. 286) je předností kvalitativního rozhovoru především to, že nám může poskytnout „mnoho informací o velmi malé počtu jedinců“.

Metodou získávání dat byl kvalitativní rozhovor, který „vyžaduje citlivost, koncentraci, interpersonální porozumění a disciplínu“ (Hendl, 2012, s. 166). Zvolila jsem podobu polostrukturovaného dotazování, před nímž jsem měla definovaný účel rozhovoru a osnovu (Hendl, 2012, s. 164). Během rozhovorů bylo možné se od osnovy odchýlit v závislosti na tom, jak respondent na otázku reagoval, protože mnohdy bylo během rozhovoru vhodné upřesnění a vysvětlení jeho odpovědi či položení doplňující otázky pro hlubší pochopení tématu tak, jak o tom píše Miovský (2006, s. 159-160).

2.1 Cíl výzkumu

V empirické části si kladu za cíl objasnit, zda pastorační rodin ve farnostech uherskobrodského děkanátu probíhá za spolupráce se sociálními pracovníky a případně jakou formou, a také upozornit na skutečnost, že pastorační lze využít jako jednu z forem pomoci rodinám v jejich tíživé situaci.

2.2 Technika interpretace dat

Pro zpracování dat byla využita metoda obsahové analýzy, která má několik konkrétních fází. „Výchozím bodem se stává definice a identifikace vhodných dokumentů pro zamýšlenou obsahovou analýzu. Dále následuje fáze shromažďování údajů a jejich třídění. Poté dochází k definování základních jednotek a tvorbě systémů kategorií a těmto kategoriím odpovídajícím kódům“ (Miovský, 2006, s. 241). Po vytvoření kategorií, které vycházely z předem vytvořených výzkumných otázek, jsem si dle postupu vytvořila pro lepší přehlednost kódy, díky nimž jsem pak mohla přistoupit k interpretaci dat. Kategorie ve výsledku tvoří jednotlivé tematické celky, k nimž jsem interpretací dat dospěla. Všem respondentům byla na začátku výzkumu přidělena čísla (1-6) pro snazší přehlednost a zároveň pro zachování jejich anonymity.

2.3 Zahájení výzkumu, charakteristika respondentů

Pro účely výzkumu jsem oslovila deset pastoračních pracovníků děkanátu. Provedeno a zanalyzováno bylo šest rozhovorů, z toho 5 s kněžími a jeden s pastorační asistentkou. Všichni respondenti byli seznámeni s nahráváním audiovizuálního záznamu a jeho následným přepisem, přičemž jim byla zaručena absolutní anonymita. Rozhovory byly vedeny v průběhu dvou týdnů, každý z nich trval od 30 do 60 minut.

Uherskobrodský děkanát je součástí olomoucké arcidiecéze, čítá 19 farností, v nichž žije na 38 000 katolíků. Děkanem je zde P. Josef Pelc, proděkanem pak P. Petr Hofírek působící ve farnostech Dolní a Horní Němčí.

Mezi farnostmi, které byly zahrnuty do výzkumu, patří farnost Uherský Brod, Dolní a Horní Němčí, Nivnice, Strání, Bánov a Vlčnov.

Farnost Horní a Dolní Němčí je pod správou P. Petra Hofirka. Každou neděli se bohoslužby v Dolním Němčí účastní cca 500 věřících. V sousedním Dolním Němčí je to o něco méně, protože i samotná obec je podstatně menší. P. Petr Martinka je duchovním ve farnosti Nivnice, která čítá 777 věřících. Farnost Strání má 1100 farníků, o jejichž duchovní vedení pečuje P. Jan Hrudík. Bánovskou farnost spravuje P. Jan Mach, vlčnovskou P. Kunc. Sem dochází pravidelně na nedělní bohoslužbu asi 600 farníků.

2.4 Výzkumná otázka

Základní výzkumná otázka zněla:

Probíhá ve vybraných farnostech uherskobrodského děkanátu pastorační práce s rodinami, jakou formou a je přitom realizována spolupráce se sociálními pracovníky?

Pro její zodpovězení byly použity tyto dílčí otázky, na jejichž základě jsem se snažila nalézt odpověď na základní výzkumnou otázku a tím tak naplnit cíl práce:

- 1. Pracujete ve své farnosti s rodinami, a jakou formou?**
- 2. Na jaké rodiny se při pastorační práci zaměřujete?**
- 3. Kdo tyto služby rodinám nejčastěji poskytuje?**
- 4. V čem vidíte silné a slabé stránky Vaší práce?**
- 5. Co bývá největším problémem při práci s rodinami?**
- 6. s jakými rodinnými problémy se při své práci setkáváte nejčastěji?**
- 7. Spolupracujete při pastorační práci s rodinami se sociálními pracovníky?**
 - a) Jak konkrétně?**
 - b) POKUD NE: Myslíte si, že by to bylo užitečné?**
 - c) Máte do budoucna v plánu s nimi spolupracovat?**
- 8. Je o Vaše pastorační služby ve farnosti zájem?**
 - a) V PŘÍPADĚ, ŽE NE: Proč si myslíte, že je o služby malý zájem ze strany rodin?**
 - b) Hodnotíte svoji práci jako přínosnou?**

3 Interpretace výsledků výzkumu

V této části práce jsou uvedeny výsledky výzkumu, které obsahují odpovědi na výzkumné otázky. Ty jsou podloženy jednotlivými odpověďmi respondentů, které jsou jejich přesnými citacemi.

3.1 Přímá práce s rodinami – ano či ne?

Z rozhovorů vyplynulo, že ve všech dotazovaných farnostech probíhá pastorace rodin, ačkoli ve větší části z nich tato práce není nazývaná přímo pastorační rodin. S rodinami se pracuje intenzivně a tuto práci vnímají veskrze pozitivně, nicméně necítí potřebu tyto aktivity nějak konkrétně pojmenovávat.

„...jak bych to...Tak jako přímo takto s rodinami. Ona ta pastorace je samozřejmě hlavně o rodině, setkávám se s nimi, všechno, děláme pro ně určité akce...Ale nevím, přímo pod tímto názvem máme jednou za měsíc ty rodinné mše, které jsou tak nějak určené. Ale děláme takové běžné věci, nic speciálního.“ (R4)

Dva respondenti uvedli, že je nutné uchopit práci s rodinou sice celistvě, nicméně stejná důležitost by měla být kladena také na práci s jednotlivými členy rodiny, tedy otci, matkami i dětmi zvlášť. V několika rozhovorech také zaznělo, že nejlépe se rodiče oslovují skrze děti, či skrze akce pro děti, protože ty se pro ně dokáží nadchnout a s nimi potom také jejich rodiče.

„...no, máme to spíš tak nějak rozdělené na otce, matky a děti. Jsou také jednotlivá modlení a to je samozřejmě na takovéto duchovnějši, duchovnějším podkladě.“ (R5)

„...hm, tak jako každopádně ta práce s těma rodinami není něco přímého, že by to byla nějaká aktivita čistě jenom pro ty rodiny, je to práce spíše skrze konkrétní věci. Teď, ale, беру bokem přípravy na první svatě přijímán, biřmování a podobně, protože tam se s nimi samozřejmě setkávám přirozeně, to musí být. Jinak se nejvíce s rodinami pracuje skrze ty děti, to je takové nejlepší“ (R6)

Při zjišťování, jaké konkrétní aktivity v rámci pastorační rodin ve farnostech probíhají, respondenti naráželi na skutečně velkou škálu všemožných forem pastorační.

„jo, tady je těch aktivit v podstatě několik. Když se to vezme od těch největších, tak v podstatě farní den, to už je taková stálice, tam je to právě zaměřené na celé ty rodiny, to znamená tam je celé to spektrum lidí od těch nejmenších až po ty nejstarší, potom jsou samozřejmě nějaké menší akce, to znamená mše svaté pro děti, potažmo pro celé rodiny, což si myslím, že se začíná dařit víc, než tomu bylo dříve, pak jsou tu různá společenství, pomáháme rodičům také s jakousi předškolní katechezí pro nejmenší děti, to je formou bohoslužby slova.“ (R6)

Nejčastěji se jednalo o farní či dětské dny, při nichž je kladen důraz na to, aby děti nepřicházeli na akci samy, či pouze s jedním rodičem, ale aby to byla akce skutečně pro celou rodinu, je-li to možné. Mezi další aktivity, které se objevovaly častěji, patří bohoslužby pro rodiče a děti, společenství manželů, manželská setkání, poutě. Většina respondentů sem řadila také jednorázové akce, především s ministranty nebo scholou. Mohou sem patřit různé prázdninové výlety, poutě aj.

„...a pak jsou tu běžné akce, především ty prázdninové, kdy jezdíme na výlety s ministrantama, se scholou...Ty jsou taky už takové tradiční.“ (R6)

Příprava na první svaté přijímání či křtiny jsou důležitou aktivitou zejména proto, že kněží či pastorační pracovníci mají možnost setkávat se s rodinami i na méně formální úrovni stejně tak, jako například při společných obědích či večerích, kdy jsou mnohdy otvírána témata, která by jinak obvykle zůstala skryta. Tato pak mohou být řešena také s pomocí sociálního pracovníka (především skrze Charitu), pokud je to třeba.

„...tak jako navštěvuji rodiny ty, se kterými nějak víc spolupracuju, ale když mě kdokoli na cokoli pozve, když je třeba nějaká oslava nebo nějaké křtiny nebo někde chce třeba posvětit dům, tak člověk samozřejmě velice rád přijde. To si myslím, že je takové nejvíce, kdy člověk přijde do té rodiny, vykládáme, jsme s těma děckama, zablbáme, zahrájeme něco. Je to prostě takové přirozené.“ (R4)

„...byl jsem rodinám velmi blízko tím, že jsem každou neděli byl v nějaké rodině na obědě a zároveň jsme se bavili o věcech, které se týkali jich.“ (R3)

Polovina respondentů také uvedla, že běžný život společně s rodinami vnímají jako důležitější a především přínosnější, než pořádání akcí mimo jejich přirozené prostředí rodiny.

„...tak když oni pořád zvou, já chodím na návštěvy, že my jsme tak pořád blízko, takže my spolu tak žijeme hodně. Já myslím, že ta pastorační práce ani není o tom, že se dělá spousta akcí, ale že ten farář prostě s těma rodinama žije. Tím, že s něma člověk žije, dokáže jim říct daleko víc, něco třeba vyřešit.“ (R5)

V jednom rozhovoru také bylo zdůrazněno, že právě „spolužití“ s rodinami je stavebním kamenem pro dobrou pastorační práci i její celkovou úspěšnost, a pokud toto nefunguje, jednotlivé akce pak vůbec nemají smysl.

„...ale těmi společnými rozhovory se ty rodiny mění, ne tím, že já dělám nějaké přednášky nebo něco zorganizuju, ale že ten člověk se tak naučí žít každý den, ne jen výjimečně... Toto je ten smysl pastorační práce rodin, ne jen akce, ty nemají vůbec žádný smysl, pokud toto není... Takže teď jdu spíš než po takových těch bombastických věcech potom, že takové ty obyčejné věci se nejvíce v té všednosti a nemusí to být ani tak okaté...“ (R5)

3.2 Cílové rodiny/ Typologie rodin

Na začátku výzkumu jsem předpokládala, že nebude existovat výčet rodin, na něž je upřena pozornost při pastorační práci nejvíce, a tato domněnka se mi také potvrdila. Ve většině farností děkanátu se nesespecializují jen na některé rodiny a jejich problémy, ale snaží se pojmout široké spektrum všemožných typů rodin. Stěžejní pro ně je to, zda a jak rodina potřebuje pomoci.

„...všechny, tak, jak to přišlo. Víš co, tam spíš, ti co chtěli, tak přišli, věděli, že mají ty dveře otevřené“ (R3)

Při rozhodování, na které rodiny by měla být pozornost upřena především má významné slovo také pastorační rada či skupinka lidí, se kterými kněz při organizování akcí pro rodiny spolupracuje. Je to především z toho důvodu, že členové pastorační rady obvykle farníky lépe znají, žijí s nimi ten „běžnější“ každodenní život a tím také mnohdy lépe znají jejich starosti a potřeby.

„...jakoby takto...samozřejmě, že i na pastorační radě, když třeba někdo přijde s nějakým návrhem nebo podnětem nebo i já sám vím, že nějaká rodina se dostala do nějakého problému... Takže pár takových případů jsme řešili. Ale spíš že bysme se na to zaměřovali... Ono to akutně přijde a pak se to nějak řeší a snažíme se k tomu postavit.“

Ale že bysme ty rodiny s problémy nějak obcházeli a ptali se přímo, co potřebují, tak to úplně ne.“ (R4)

Nicméně osobnější problémy, se kterými se pastorační pracovník setkává, řeší nejčastěji on sám, jak zmiňuje následující respondent: *„...tak s pastorační radou jsme řešili všechny přípravy těch aktivit a různé akce ve farnosti, ale tyhle věci, ty osobní, ty se takto nedaly řešit.“ (R3)*

V jedné ze zkoumaných farností je samozřejmé, že mladší generace žije s tou starší, čerpá z ní informace a cenné rady. Toto se uplatňuje také při pastoraaci rodin, kterou chtěl kněz zpočátku alespoň částečně oddělit a dělat tak akce pro mladší generaci a pro starší by byly oddělené. Jak, ale sám říká: *„To nemá vůbec smysl. Oni ti mladší sedí s těma babičkama a nemají s tím žádný problém. Spíš naopak, je to dobře, že ti starší mají tolik zkušeností a oni to předávají těm mladším a oni rádi poslouchají.“ (R5)*

Jeden z respondentů také uvedl, že je otázka, podle čeho by si určité rodiny vybíral. Ve své farnosti se nesetkává konkrétně s výraznými rodinnými problémy, takže jako důležitější vnímá práci s rodinami ve farnosti obecně.

„...tak jako je otázka, podle čeho bych vymezoval nějakou konkrétní skupinu, já teď nevím....Jistě, je to spíš pro všechny obecně.“ (R6)

3.3 Kněží a pastorační asistenti

Tím, kdo má nejčastěji na starost pastoraaci rodin bývá dle výsledků výzkumu nejčastěji kněz, který může mít ustanoven jakýsi tým, který se zabývá formálnější organizací pastoraace. Osobnější problémy rodin řeší výhradně kněží. Tím, kdo pak dále pomáhá, bývají rodinná centra či sami farníci, kteří si akce organizují dobrovolně a svépomocí.

„...víceméně je to na mě a na pastorační radě. Vlastně to společenství manželů, to si připravovali sami. Ale třeba ty velké akce, jako je třeba dětský den, to nemůže stát jen na mě, to mají na starost farníci“. (R1)

„...v té farnosti jsem to dělal sám. Tak s pastorační radou jsme řešili všechny přípravy těch aktivit, ať šibřinky (pozn. karneval), ty dětské dny, takové ty různé aktivity v té farnosti, ty společenství, ale tyhle věci, ty osobní, ty se nedaly řešit.“ (R3)

Jelikož jsem se ve svém výzkumu zabývala spíše malými farnostmi, které čítali od 400 do 1000 farníků, pomoc je rodinám poskytována také přirozeně ostatními farníky buď osobně, nebo zprostředkovaně. Mnohdy jsou to také oni, kdo za knězem či jiným pastoračním pracovníkem přijde a žádá je o pomoc pro konkrétní rodinu.

„...tak vlastně já myslím, že na té dědině, tam to funguje trochu přirozeně. Že ti lidi to vidí, sousedé vidí nebo ti příbuzní jsou schopni se nějak postarat. Nebo pak buď já sám jdu, nebo s někým z pastorační rady.“ (R4)

3.4 Silné a slabé stránky aneb nikdy jsem svou práci nehodnotil

V odpovědích na to, jaké silné či slabé stránky vidí ve své práci s rodinami, se jednotliví respondenti lišili. Dva respondenti odpověděli, že svoji práci nehodnotí podle silných a slabých stránek. Jednoduše dělají to, co je v danou chvíli nejlepší. Zpětně samozřejmě pak vidí, co bylo dobré a co se až tak neosvědčilo, ale dělit to na silné a slabé stránky si netroufají.

„...silné a slabé stránky? Já se přiznám, že jsem nikdy tu svoji práci nehodnotil. Vždycky jsem vnímal, že když někdo potřebuje pomoc, tak tam můžu být k dispozici a jestli můžu pomoci. Ale neptal jsem se, jestli je to silná nebo slabá stránka.“ (R3)

„...nikdy neříkám, co bylo nebo nebylo dobré. V podstatě pořád se díváme zpátky a pořád hledáme, co by se dalo změnit, udělat jinak. Ono se to vyvíjí pořád. Ale teď se prostě snažím, aby to bylo to nejlepší podle daného zmapování situace.“ (R6)

Zbývající respondenti si byli vědomi slabostí, které se při pastoraaci rodin v jejich farnosti objevují. Bylo také zřejmé, že je pro ně mnohem snazší přímo pojmenovat to, v čem vidí slabiny, než to, co se povedlo či co už funguje.

Zatímco v jedné z farností se potýkají s tím, že je na jednotlivé akce málo času, v jiné se zase snaží oslovit spoustu lidí, aby bylo možné zapojit co nejvíce farníků děkanátu, a ne vždy se to podaří.

„...no, problém...Jako hlavní problém je, vlastně měli bysme být pro celý děkanát a zatím hledáme, nevíme, jak se dostat dál, než tady ve farnosti. Jako dál, nemáme prostě ty kontakty, dost těžko se nám dostává i někam jinam. Velice těžko.“ (R2)

„...slabá stránka je hlavně to, že není čas, protože chce to tady, tady by bylo dobré, kdyby tu byl ještě nějaký kaplan nebo čerství důchodce...Já teď jenom ty základní věci.“ (R5)

Výše bylo zmíněno, že mnozí vidí základ především v soužití s rodinami a právě toto je v jedné z farností vnímáno jako slabší stránka, na které by bylo třeba zapracovat stejně tak, jako na zapojení lidí, kteří se až tak často žádných akcí neúčastní. Mnohdy je těžší je oslovit, protože se o dané příležitosti nemusí ani vědět nebo prostě počítají s tím, že půjdou jiní lidé a oni se zapojit nemusí.

„...tak jakoby vyjít víc k těm rodinám a tak nějak tím, jak člověk bude víc s těma rodinama, nejenom s těma tahounama, ale i s těma, co jsou třeba jakoby více na okraji a nezapojují se. Že se třeba udělá víc pro ty, kteří byli jakoby na okraji.“ (R4)

Jako silnou stránku naopak vidí to, že pokud se jim podaří díky některým akcím zaměřeným na děti oslovit právě je, jsou tím pádem osloveni i ti rodiče a je větší šance s nimi navázat bližší kontakt.

„...přijdou třeba rodiče těch dětí, které sice do náboženství chodí, ale jinak už nikam moc ne. Tak to mě těší. Je to ale taky jak kdy.“ (R4)

3.5 Práce s rodinami a možné problémy

Je zřejmé, že při práci s rodinami se dříve či později vyskytnou problémy, které je nutno vyřešit, přenést se přes ně a pokračovat v pastoraaci rodin tak nejlépe, jak jen to je možné. Mezi problémy, k jejichž řešení se hledá cesta jen velmi těžko, patří uzavírání se rodin do sebe, do svého společenství. To samozřejmě nemusí být vždy problémem, nicméně pokud rodina skutečně „žije“ fakticky jen sama pro sebe, je náročná zapojit ji do jakékoli formy pastorace.

„...s čím si člověk neví rady je především to, že se rodiny začínají uzavírat do sebe. To znamená, že si ti členové vystačí tak nějak sami. Tady je zvykem, že se rodiny pořád schází, při každých narozeninách, svátcích, oslavách...Takže pak ani necítí potřebu se zapojit někde jinde. Samozřejmě, pokud to vyloženě nehraničí se sobeckostí, není na tom nic špatného, ale myslím, že je potřeba, aby se ta rodina otvírala po té duchovní i po té společenské stránce i více ostatním.“ (R1)

Nejenom v této farnosti je pak problém také s tím, co udělat, uspořádat, aby to rodiny oslovilo a byly ochotné se zapojit. Mnohdy sami realizátoři vědí, že daná akce by byla skutečně užitečná a pro rodiny přínosná, ale neví si rady s tím, jakou formou to rodinám předat tak, aby se pro to nadchly a chtěly se také zúčastnit.

„... nevíme, jak je nalákat na věci, které my víme, že jsou pro ně dobré, ale nevíme, jak je oslovit, přitáhnout.“ (R2)

„...no, abych pravdu řekl, trošku nevím, co nabídnout, aby je to oslovilo, jo, to je... Chtělo by to něco nového, ale nevím co, aby to přijali, aby se toho zúčastnili. Takže něco potřeba by bylo, ale co...“ (R1)

Hlavním problémem ve většině farností je také čas, kterého mnohdy nemají dostatek ani kněží a pastorační pracovníci, ani samotné rodiny, které by se i třeba zúčastnit chtěly, ale nemají k tomu prostor. Mnohé rodiny jsou dnes již tak vytížené, že si stěží najdou doma čas jen sami pro sebe a proto se někdy zdá kněžím nesmyslné je ještě z toho rodinného prostředí násilně vytahovat a brát jim zbytek z toho mála času, který pro sebe mají. Je třeba se dívat na věci spíše objektivně a reflektivně hodnotit, zda a jak často se možné jednotlivé akce, setkání pořádat tak, aby tam rodiny nechodily znechucené a z pouhého donucení nebo povinnosti.

„...tak tam ten problém je často u těch rodin, že třeba jsou hodně vytížené, třeba pracovní, že může přijít jen jeden z těch rodičů a tam je ta práce taková potom hodně náročná v tomto směru. Těžko se nám oslovují celé ty rodiny.“ (R2)

„...ono by bylo fajn ještě třeba i častěji, ono ale zase člověk to nesmí přepísknout, aby tam rodiče nechodili s tím, že už tam zase musí. Zase je nechcu přetěžovat, protože když jsem nad tím tak přemýšlel, tak si říkám, že je člověk nesmí přetěžovat, protože toho mají sami hodně. Ono je to dneska i na té normální rovině docela boj, že. a aby je člověk ještě jakoby nevytáhal z toho, aby i oni žili jako rodina nějak přirozeně a ne abych je ještě furt někam tahal, to taky není dobré.“ (R4)

Někde rodiny vnímají jako nejdůležitější přijetí svátostí a když je „splněno“ toto, už nevidí důležitost spolužití s ostatními a zapojování se i do něčeho jiného. Především v tradičních farnostech se stále udržuje zvyk, že rodina chodí do kostela, „protože se to tak dělalo a když se zeptám, co víc by mohli pro tu svou rodinu udělat, tak říknou, že vůbec neví... Takže ta pastore se vůbec nedotýká toho jejich konkrétního života.“ (R5)

Především při práci s dětmi se pak při pastorační rodin setkávají s problémem, kdy je jeden z rodičů věřící a druhý ne, protože ten ji vnímá jako něco, co je bezprostředně spojeno pouze s kostelem a s modlením a nevnímá to jako něco

obohacujícího i pro jeho život. Stává se tedy, že jeden z rodičů chce, aby se jejich dítě či děti zapojovaly do různých aktivit, nevěřící partner a jeho rodina se k tomu staví odmítavě. Je proto důležité najít i tady tu správnou cestu, aby nedošlo k rozkolu v rodině právě díky pastoraci.

„...že prostě část té rodiny souhlasí s tím, že třeba to dítě se do něčeho zapojí a zase ta nevěřící část je proti tomu a teďka to prostě nějak vyřešit, aby nedošlo k nějakému špatnému rozhodnutí...Aby byl klid v té rodině trochu.“ (R6)

Všichni respondenti se shodli na tom, že ve velké většině rodin jsou to matky, kdo organizuje více věcí, více se také zapojuje. Ženy se oslovují snáze než muži a jsou ochotnější spolupracovat či řešit problémy, se kterými se potýkají.

„...jo, no, tak tatínci jsou problém. Bud' ano, chodí maminky nebo babičky, prostě prarodiče. Podchytout ty chlapy je vždycky takové složitější.“ (R1)

Neznamená to, že by se účastnily vždy jen matky, ale je třeba se soustředit i na otce a připravovat to tak, aby byla pastorace lákavá i pro ně. Někde vsadili na to, že pokud udělají akci, je třeba připravit pro otce také nějaké aktivity, poskytnout jim občerstvení a prostor k tomu, aby se nenudili, někde cestu ještě hledají a v některých farnostech se tento problém sice vyskytne, ale není to příliš časté.

„...takto...Občas tam přišla jen ta maminka, ale nemůžu říct, že by to bylo dominantní, to určitě ne.“ (R3)

„...tak to si myslím, že určitě, vždycky je to, nebo prostě je takový fenomén, že ty maminky jsou takové ty tahounky, prostě i v tom duchovním třeba...Řekl bych, ale že tady ve farnosti je to dobré, ale vedle ve farnosti, kde taky působím, bych těžko hledal v kostele nebo na nějaké té akci celou rodinu. Je tam třeba maminka nebo tatínek, ale že by tam šli společně jako celá rodina, to ne, to vůbec.“ (R4)

Stejně jako v jiných životních situacích, pokud někdo něco nechce, je těžké s ním spolupracovat a něco řešit. Pokud je alespoň nějaký zájem ať už o vyřešení problému či o zapojení se, je možné najít tu nejlepší možnou variantu.

„...největší problém? Největší problém je, když někdo něco nechce. Když není ochota ty věci řešit, to je vždycky největší problém.“ (R3)

Pokud navíc jedna strana (například jeden z manželů) souhlasí a druhá o danou věc zájem nemá, je to mnohem problematictější. Řešení potom je buď velká síla a snaha alespoň té jedné strany, ale i přesto se nemusí problém vždy vyřešit.

„...někdy přišla jen jedna strana, pak...Ale pokud našla sílu a dokázala ty věci ze své strany nějak dobře uchopit, tak se to dalo zachránit. Někdy to nešlo. Někdy to bylo tak, náročné, že prostě když se ztratila chuť a vůle...“ (R3)

V takových případech by bylo možné využít pomoci sociálního pracovníka či oslovit sociální službu s konkrétním problémem, nicméně i zde platí, že aby byla intervence úspěšná, snahu na řešení situace by měli mít oba aktéři (či všichni aktéři). Především by měla být vzájemná spolupráce na takové úrovni, aby jak pastorační pracovník, tak sociální pracovník věděli, co jeden o druhého požadují, aby bylo řešení situace úspěšné a nedocházelo ke kolizi i mezi nimi.

3.6 Rodinné problémy

Mezi hlavní rodinné problémy, se kterými se kněží či pastorační asistenti setkávají, patří především stoupající počet rozvodů. Ty se totiž nevyhýbají už ani křesťanským rodinám.

„...tak vidím, že i tady na vesnici se čím dál víc rodin rozpadá, a myslím, že to bude čím dál horší problém a neobchází to ani rodiny věřící.“ (R4)

Ve farnostech se právě prostřednictvím rodinné pastorace snaží o to, aby nedocházelo k takovým situacím, kdy by bylo nutné řešit rozvod. Pokud už taková situace nastane, je v zájmu všech zúčastněných, aby byla rodina zachráněna či aby byly minimalizovány všechny další ohrožující faktory (zanedbání péče o dítě, „přetahování“ se o děti, zamezení styku dětí s jedním rodičem apod.). Jeden z respondentů zmiňuje, že v současné době je náročné domýšlet skutečný dopad rozvodu rodičů na děti: *„...a nevím, tak nad tím přemýšlím, nakolik to má reálný dopad na ty děti, nebo jestli už i ty to berou, že je to běžná věc, nebo běžnější a dokážou se s tím vyrovnat. A člověk se s tím setkává už i ve škole, řeší ty problémy a vidí, že ty děcka jsou prostě trošičku jiné.“ (R4)*

Ani nesezdaná soužití nejsou ničím netradičním ve zkoumaných farnostech děkanátu. U takových „rodin“ je pak náročné najít společnou cestu s knězem, pokud chtějí například pokřtít své děti. Dle církevního práva by kněz měl dbát na to, aby žila celá rodina v sounáležitosti s církví a jejími zákony, na druhou stranu je mnohdy

obtížné odmítnout křest dítěte proto, že rodiče nejsou buď vůbec sezdaní, nebo sňatek nebyl církevní.

„...to se týká i vztahů, je tu teďka dost nemanželských dětí, to tu nebylo, že spolu žijí jen na hromádce, a když pak chtějí křest, já se nejdřív snažím dát do pořádku celý ten jejich život, takže svatbu a pak až ten zbytek. a potom je doma problém, že babička vykládá, že ne že by naši nekřtili, protože tomu neodpovídá ten jejich život, ale protože farář jim nechce pokřtít.“ (R5)

Dalším častým problémem jsou pak nejrůznější výchovné problémy dětí, s nimiž si rodiče ne vždy musí vědět rady.

„...špatný život dětí. To je hrůza. Jak rodiče trpí, že se snažili dobře vychovat děti a teď vidí, že ty děti si vybraly cestu, kterou oni jim nechtěli ani ukázat.“ (R5)

Někteří kněží se tomuto snaží zabraňovat právě konáním akcí a zaměstnáváním těch dětí takovými aktivitami, které by je nevedly k patologickému chování, o což se snaží také právě rodinná centra a pastorační asistenti v nich působící. Někteří se naopak do takových záležitostí nevměšují, pokud o to nejsou přímo požádáni: *„...takže nemám, s řešením takových situací nemám zkušenosti. Kdyžtak třeba jsem zaslechl, že tady ve škole něco bylo, nějaké problémy, a když třeba toho dotyčného kluka vidím, tak ho oslovím, začnu se s ním bavit, aby viděl, že mám zájem nebo tak, ale nijak nevstupuju do těch problémů, které ta rodina má, pokud mě neosloví.“ (R1)*

Problémy mohou ve farnostech přetrvávat již z historie tím, že se předávají z generace na generaci a ti lidé v podstatě neznají nic jiného a mnohdy se jim to zdá naprosto normální. V jedné ze zkoumaných farností takto bylo například běžné, že muži bili své ženy, měli nemanželské děti či propili celou svou výplatu, kterou měli dát na obživu rodiny. Ačkoli se situace podstatně změnila, v některých rodinách tento vzor stále přetrvává.

„...to je odraz toho kraje. Do té války tu byla taková dost velká hrubost, spousta lidí, kteří byli alkoholici, tady spousta těch chlapů jezdilo a i dnes jezdí do světa. Tady není žádná práce. No a ti chlapi, když se vrátili, tak ty peníze, které vydělali, tak propili. A pak přišli dom, zbili ty manželky a bylo tu pak i spousta nemanželských dětí...Ještě je tu u hodně lidí ta cesta k tomu pití, týká se to i mladých, ta hospoda patří i ke křesťanskému životu.“ (R5)

3.7 Sociální pracovník nebo „jen“ Charita?

Všichni účastníci výzkumu se shodli na tom, že spolupráce se sociálním pracovníkem při pastorační rodině by byla užitečná a přínosná, ačkoli mnozí nemají jasnou představu, jak by taková spolupráce probíhala. Většina z nich již nějaké zkušenosti ze společného řešení nějakých rodinných problémů má, nicméně spíše jen okrajovou. Při rozhovoru nejčastěji zmiňovali spolupráci s Charitou, která je schopna zprostředkovat sociální péči, takže většinou se to dělo skrze ni. Nejčastěji pak oslovovali ať už Charitu či sociálního pracovníka v záležitostech týkajících se materiálního zabezpečení rodiny.

„...jako takto, Charita tam působila, ale spíš já jsem jim pomáhal s něčím. Já jsem spolupracovat tehdy, když jsme třeba věděli, že ve farnosti jsou rodiny, které by potřebovaly nějakou materiální pomoc, jsou v nějaké sociálně slabé situaci, tak jsem oslovoval Charitu a hledali jsme společně cestu.“ (R3)

„...přímo jen se sociálním pracovníkem ne. My zas máme Charitu, takže to řešíme přes ni, ale jako farnost konkrétně ne.“ (R5)

Většinou nejde o dlouhodobou spolupráci, ale když se vyskytne nějaký konkrétní problém: *„...třeba teď před nedávnem jsme řešili jednu ženu, která se na nás obrátila ohledně domácího násilí, tak to jsme řešili s paní z azylového domu, z vedoucí. Takže většinou od nich buď zjišťuju informace, nebo předávám dál.“ (R2)*

Dále se častěji stává, že spolupracují se sociálním pracovníkem, ale v jiných oblastech, než jsou jen rodinné problémy, ačkoliv se jich to obvykle alespoň z části dotýká.

„...měli jsme tady situace, kdy jsem se sociálním pracovníkem řešil nějaké záležitosti, co se týká bezdomovců nebo vlastně tady byl jeden takový mládežník, co odešel z dětského domova a ta rodina ho nepřijala. Takže to s tím také vlastně souviselo.“ (R6)

3.7.1 Spolupráce a její přínos

Ať už se jednalo o respondenta, který již někdy spolupracoval se sociálním pracovníkem nebo ne, na otázku, zda tuto spolupráci vidí jako užitečnou, odpovídali veskrze kladně: *„...tak v případě, že ten problém nastane, člověk je vždycky rád nebo*

hledá někoho, na koho se může obrátit.“ (R6), ačkoli mnozí si v současné době nedovedou představit, jak by taková spolupráce v reálně vypadala: „...užitečné by to bylo, ale muselo by se promyslet, v jakých situacích by to probíhalo, pro koho by to bylo určené. V tomto případě ano.“ (R2)

A jsou i takoví, kteří se domnívají (a mohou mít skutečně pravdu), že: „...*tady takové nějaké velké problémy nejsou, že by se to muselo řešit přes sociální, že by to bylo třeba.“ (R4) nebo že lidé, kteří se potýkají s nějakými (z našeho pohledu) problémy, je jako problémy vůbec vnímat nemusí: „...tady zas jako takových případů tolik není. Když tu jsou, tak jsou to lidi, kteří si takový život vybrali sami.“ (R6)*

3.7.2 Rodiny a jejich potřeby

Polovina respondentů se shodla na tom, že pokud jsou lidé již na nějakou aktivitu či akci zvyklí, je i daleko úspěšnější než ta, která se například teprve rozjíždí nebo se jim nabízí jako úplně nová. Vědí-li díky zkušenosti, co od zapojení mají očekávat, je vždy snazší reagovat na jejich potřeby.

„...tak na co jsou zvyklí, to ano, to je jasné. O služby, které jsou tu delší dobu, zájem je. Pak když vymýšlíme něco nového, většinou se snažíme, abychom co nejvíce vycházeli ze zájmu lidí.“ (R2)

„...horší je, když se budu něco, co se zatím neví, že tam bude ten život. Ale vždycky jsem říkal, že když je život, dá se budovat cokoli.“ (R3)

V žádném z rozhovorů však nezaznělo, že by o pastorační rodin zájem nebyl vůbec, nebo jen velmi malý. Vždy je třeba přihlídnout k tomu, co je lidem nabízeno, v jaké farnosti, jaké je složení farníků apod. Protože jistě je nutné rozlišovat to, zda se jedná o farnost, v níž je převaha mladých rodin s malými dětmi či farnost, kde převažuje starší generace farníků. Spíše menší zájem je také o akce, které nezahrnují i určitý druh zábavy, zapojení účastníků aj.

„...většinou když jsme zkoušeli ty přednášky, tak právě nebyl moc zájem lidí.“ (R2)

„...no, když se to týká něčeho takového, kde se můžou vyžít, pobavit, to samozřejmě víc naláká. Když tou službou by člověk chtěl tak nějak víc zajet na hlubinu, tak to je vždycky problém, to už je neláká.“ (R1)

Ve třech zkoumaných farnostech naopak respondenti zmínili, že zájem o pastorační službu je skutečně velký. Mají velmi dobrou zkušenost s tím, že ať už lidi

pozvou na cokoli, téměř vždy to uvítají a rádi přijdou. Shodovali se, že to snad ani není tím, že by nabízeli něco speciálního nebo uměli dobře odhadnout potřeby lidí, ale je to spíše tím, že lidé jsou zvyklí se účastnit a rádi žijí ve společenství s druhými.

„...tak můžu říct, že zájem byl. Nemůžu říct, že bych se potkával s tím, že by tam ten zájem nebyl. Nevím, možná to bylo tím, že jsme se snažili vtáhnout ty lidi a oni už si na to prostě zvykli.“ (R3)

„...oni jsou od malička zvyklí, že se tu furt něco dělo, takže to spíš vychází z těch lidí. Tady jsou ti lidi trošičku zvláštní, protože když se je pozve ca cokoli, od brigády až po duchovní věci, tak vždycky přijde velký počet, velký počet lidí.“ (R5)

„...myslím si, že z takového objektivního pohledu ano. Ale není možné usnout na vavřínech.“ (R6)

V jedné z farností se také kněz snaží pracovat na tom, aby z toho, že se něco pro rodiny připraví, neměly užitek právě jen ony, ale také celý tým, který se do příprav zapojil. A nemusí jít ani o žádné velké akce. Může se jednat třeba jen o setkávání maminek s dětmi, tvořivé dílny k různým příležitostem nebo práce na faře.

„...tak to že jsem se naučil, že abych neměl očekávání, protože to zamrzí, když člověk očekává a ono to tak úplně nevyjde. Ale naučil jsem se říkat i těm lidem, co to organizují, že na prvním místě to dělají sami pro sebe, pro ty svoje děti, pro tu svoji rodinu.“ (R4)

3.7.3 Hodně aktivit, málo času

Při bližším zkoumání důvodů nezájmu ze strany lidí jsem se setkávala především s tím, že aktivit pro rodiny je celá řada a především s faktem, že rodiny už i tak jsou zavaleny množstvím povinností, ať už se týkají práce nebo školy a zájmů dětí a není v jejich silách stihnout vše. *„Oni dojdou z práce a hned někam letí, teď mají ještě vařit nebo děcka mají doma. Takže není to zas tak jednoduché. i tak toho lidí hodně obětují.“ (R5)* a tím spíše, pokud mají větší rodinu či pokud jsou děti ještě malé a je třeba jim věnovat plnou péči.

„... vím, že některé rodiny, které mají třeba víc dětí, tak pro ně mnohé ty aktivity jsou docela velký stres. Než to všechno zkoordinují...Že se často rozčílí, pohádají, protože chtějí být spolu, ale ono to tak nějak nejde...jeden, druhý, třetí...Prostě že je to někdy zmatek, takže chápu, že i to je náročné.“ (R4)

Důvodem může být, ale také to, že je oslovováno velké spektrum lidí (například tím, že se chystaná akce jen ohlásí), ale nejsou oslovováni konkrétní lidé. Jako nejlepší variantu vidí: „...*když se plánuje nějaká akce, jakákoli, tak ne že se to jen dá ve známost nějakým plakátem, ale ještě k tomu je třeba oslovit konkrétní lidi, kteří to předají zase dál svým přátelům.*“ (R6)

3.7.4 Přínos pastorační

Zda je nebo není pastorační rodin přínosná, závisí na mnoha faktorech. Na tom, jak je pastorační v té které farnosti realizována, kým, to znamená, jestli se na pastorační nezaměřuje pouze kněz či pastorační pracovník, ale zda je možné skrze ně navázat spolupráci právě i s dalšími odborníky či se sociální službou, zda se v rámci ní dají řešit také hlubší a závažnější problémy a neorientuje se pouze na pořádání zábavných akcí apod. Věřím však, že nelze tvrdit, že by pastorační rodin v některé ze zkoumaných farností uherskobrodského děkanátu nebyla přínosná. Z rozhovorů vyplynulo, že ačkoli: „...*je těžké najít si k těm lidem cestu*“ (R1), je dobře, když: „...*ti lidi ví, že sem mohou přijít, protože tu pro ně někdo je.*“ (R3) a je třeba také dodat, že: „...*kdyby to přínosné nebylo, tak už by se to dávno nedělalo.*“ (R6)

Přínos pastorační rodin můžeme hodnotit také přímo podle zpětné vazby od lidí, kterým je určena. Mnohé maminky pomoc, která se jim díky ní dostává, vždycky uvítají.

„...*že třeba některé ty služby, které děláme, jsou velkým přínosem pro ně, že jsme tady, že můžou v klidu dělat některé věci, aniž by musely být ve stresu, kde jsou děti nebo takto, což se pak samozřejmě odráží i na pohodě té rodiny.*“ (R2)

Rodinná pastorační také zachránila nejedno manželství, v němž docházelo k takovým problémům, že je manželé nebyli schopni sami bez pomoci jiných vyřešit.

„...*a když člověk vidí, kolik lidí se obrátilo, kdo se jak změnil, kolik rodin se uzdravilo...*“ (R5)

„...*tam, kde ti lidé zažívají nějaké těžkosti, tak hledají někde pomoc. A pokud ji najdou u kněze nebo pastoračního pracovníka, je to jenom dobře.*“ (R3)

A ačkoli práce s jednotlivcem je mnohdy také velmi důležitá, práce s rodinou bývá vnímána jako stěžejní, protože když je v rodině něco špatně, obvykle to má dopad i na další oblasti v životě jedince a to nejen na krátkou dobu, ale obvykle po celý jeho život.

„...když člověk investuje do těch rodičů, kteří pak formují ty děti, tak je to daleko užitečnější. Vnímám to tak, že pastore rodin, být s nima, to je úplně to nejvíc a když se zapálí ti rodiče, to je prostě cesta úplně nejlepší.“ (R4)

3.8 Diskuze

Na základě výzkumných otázek bylo definováno několik oblastí, na něž jsem se pokoušela získat během rozhovoru detailnější náhled. Ve většině otázek se odpovědi od sebe nelišily nijak výrazně, objevily se však i takové, které poskytovaly podstatně rozdílné informace.

Ze všech zmiňovaných rozhovorů vyplynulo, že pastore rodin patří mezi důležité aktivity farnosti. Rozdílly byly především v tom, zda se pracuje s rodinou jako celkem nebo spíše s jejími jednotlivými členy. V mnohých farnostech také tyto aktivity nejsou nijak konkrétně pojmenovávány (tedy ani je neoznačují za pastoreci rodin), ačkoli řadit se do této kategorie jistě mohou a dle mého názoru by i měly. Škála aktivit, které rodiny využívají, se otevřela skutečně široká – od dětských dnů, které bývají naplněny nejrůznějšími aktivitami pro děti a dospělé, až po aktivity duchovního charakteru, které se snaží jít více do hloubky a tím pojmenovat problémy, které se v rodinách vyskytují a účinně je řešit. V některých farnostech neřadí do pastoreci rodin přípravy na první svaté přijímání apod., neboť to vnímají jako svou službu církvi a ne jako něco navíc. Právě tyto přípravy a i jiná setkání, při nichž se nalézá vhodný prostor jak pro rodiče, tak pro jejich děti, označují mnozí jako klíčové pro správnou formaci rodin, která se dle nich nemůže uskutečňovat jen na bázi jednorázových nebo i opakovaných aktivit, které v sobě ale nenesou život jako takový se všemi starostmi, se kterými se dnešní rodiny musí denně potýkat.

Rodiny, na které je v pastoreci upřena pozornost, nejsou nijak selektovány. V průběhu výzkumu nebyla zjištěna žádná specifika, kterými by se měly rodiny vhodné pro pastoreci vyznačovat. Kněží a pastorační pracovníci se zaměřují na všechny rodiny, tedy na ty, které mají o jejich služby zájem. Ovšem stává se, že ví o rodině, v níž je vážnější problém a tu pak osloví s nabídkou osobnější pomoci a podpory, při plánování aktivit, tyto rodiny ale nijak vymezovány nejsou.

Jak vyplynulo z textu výzkumné části, pastorec rodin je obvykle v rukách kněze. Ten řeší závažnější problémy konkrétních rodin, pokud ty s tím souhlasí. Pro aktivity, které se mají zaměřit na více farníků a jejich rodin, je třeba, aby se ke knězi přidali další lidé. Většinou bývají z řad laiků. Někdy tvoří i oficiálně pastorační radu, která má podobné věci na starosti. Také pastorační pracovníci (či asistenti) se na pastorec rodin zaměřují. Obvykle spolupracují s knězem či pastorační radou nebo jsou přímo její součástí. Stává se také, že na pastorační aktivity je určený kněz nebo asistent, ale iniciativa samotných farníků je natolik velká, že si většinu pastorační služeb obstarají vlastně sami. Tato myšlenka pramení především z historie, kdy nebylo zvykem, aby o rodiny někdo obzvláště pečoval. Bylo nutné, aby si rodiny pomáhaly navzájem a nahradily si tak působení někoho jiného (pastoračního pracovníka).

Častým problémem při práci s rodinami je především čas, kterého nemají dostatek ani rodiny, ani kněz. Ačkoli se rodiny mnohdy snaží o to, aby pastorec byla přínosná také pro jejich rodinu, každodenní osobní i pracovní povinnosti jim to příliš neumožňují. V mnohých farnostech se potýkají také s problémem, co rodinám nabídnout tak, aby je to oslovilo, nebo s tím, jak je vůbec oslovit. Aktivity, které jsou rodinám nabízeny, mohou být přínosem do jejich životů, ale za předpokladu, že o ně projeví zájem. Pokud tam není víra v to, že pastorační služby mají rodině co nabídnout, těžko se budou tyto služby rozvíjet a rozšiřovat tak svou nabídku také o spolupráci se sociálním pracovníkem, který, pokud již má nějak svou činností přispět, potřebuje vhléd do rodiny a pochopení její situace. Pastorec rodin se však nepotýká jen s problémy, ale zaznamenává také řadu úspěchů. V době, kdy je rodina, jak o tom píše Matoušek (2003, s. 182-183), především sociální institucí a její podoba je do velké míry ovlivněna hodnotami dané společnosti se pastorec úspěšně zasazuje o snižování rozpadu rodin, tedy o to, aby byly problémy skutečně řešeny a ne jen „obcházeny“ rozvodem rodičů. To, že rodiče (nebo i děti) mohou s někým mluvit o tom, co je trápí, či o co se snaží a nedaří se jim to, je pro ně často i pouhým povzbuzení pro to, aby hledali cestu k tomu, jak udržet vlastní rodinu pohromadě. Důležité je, pokud to jde, pracovat s celou rodinou, ne jen s jedním rodičem či s dětmi. Ty jsou pro rodiny nejenom ekonomickou, ale také velkou citovou investicí (Matoušek, 2003, s. 182). Proto je třeba zaměřit se také na rodiče, jakožto studnici těchto citů, kterou i oni sami musí někde doplňovat. To se může dít především skrze jejich vzájemný zdravý vztah a v širším hledisku také skrze společenství, do něhož mohou patřit.

V předchozí pasáži již byly naznačeny problémy, s nimiž se rodiny potýkají nejčastěji. Na prvním místě stojí problematika rozvodů. Ta je úzce propojena s výchovnými problémy dětí, neboť rozvod má na dítě frustrující a mnohdy až traumatizující dopady, jak píše Plaňava (2000, s. 168). Ve výzkumné části se objevila také polemika jednoho z respondentů, zda a jaký dopad na děti má rozvod rodičů. Na tuto otázku poskytují odpověď Matějček s Dytrychem. Ti píší, že: „...děti z rozvedených rodin jsou vždy a napořád poznamenány, včetně nefunkčnosti či zvýšené ohroženosti svých budoucích manželství“ (2002, s. 39-40). Stejně jako v sociální práci, ani pastorační služba v takových situacích nemůže probíhat, aniž by zájem projevil samotné ohrožené rodiny. Pastorační či sociální služba může být rodině nabídnuta, ale nikdy ne nucena. Proto se ani kněží či pastorační asistenti do rodinných problémů nevměšují, dokud nejsou osloveny s žádostí o pomoc někým, kdo situaci v rodině lépe zná a chápe.

Přestože: „křesťanská sociální práce se ve svých různých formách zaměřuje na rozmanité, komplexní lidské vztahy k sobě samému, ke své hodnotové orientaci, tak i k sociálnímu prostředí“ (Doležel, 2008, s. 56) a má jistě co nabídnout, stěžejní otázka spolupráce pastoračních a sociálních pracovníků je pro mnohé stále ještě překvapivá a těžko na ni hledají odpověď. Zkušenosti s touto spoluprací většinou pastorační asistenti i kněží již nějakou mají, ale nijak velkou. Často je zprostředkována Charitou, se kterou spolupracují mnohem blíže. Obvykle se však nejedná o řešení takových rodinných problémů, jakými jsou například, již zmíněný rozvod či problémy s dětmi, ale spíše sociální nejistoty. i jejich vyřešení považují za důležité. A právě zde by uvítali pomoc a podporu sociálního pracovníka, který se v dané oblasti může orientovat lépe, než člověk zaměřující se na pastorační práci. Pokud tedy již ke spolupráci dojde, jedná se buď o řešení konkrétního případu s rodinou (nikoli tedy o dlouhodobější spolupráci a plánování například aktivit zaměřujících se na prevenci rodinných problémů) nebo o jinou problematiku (především bezdomovectví ve farnosti a podobně).

Nejednoznačné odpovědi zněly i na otázku, zda by tato spolupráce mohla být přínosná. Příčinou je především to, že si pastorační pracovníci spolupráci neumí představit v konkrétní podobě. Tato praxe jim také nikdy nebyla nabídnuta, proto se jí, prozatím, ani nijak hlouběji nevěnovali. Pokud by ale k něčemu takovému došlo a zdálo se to být pro farníky přínosné, ochota a snaha by z jejich strany určitě projevena byla.

Otázka zájmu o pastorační služby farnosti úzce souvisí s částí, v níž se zmiňují o problémech při práci s rodinami a o silných a slabých stránkách poskytovaných služeb. Jak již bylo napsáno, zájem je, pokud se jedná o služby, které rodiny něčím

zaujmou. Obtíž tkví však v tom, jak rodiny zaujmout natolik, aby službu využívaly a měla pro ně také smysl. Nelze však říci, že je tento problém neřešitelný. V mnoha farnostech se podařilo najít takovou cestu, po které by se společně vydali pastorační pracovníci i rodiny. Za úspěchem může stát služba, která je svým obsahem pro rodiny lákavá nebo také „pouhá“ tradice a to, že lidé (respektive rodiny) jsou zvyklí se do aktivit zapojovat a nabízeného využívat. Je zřejmé, že v tomto případě tedy úspěch závisí především na rodinách, než na těch, kteří službu poskytují. Diskutabilní je také to, jaká očekávání ze strany rodin pastorační pracovníci mají. Pokud zaujali smířlivý postoj a jako úspěšnou vidí tu službu, které pomůže být jen jedné jediné rodině a toto je splněno, lze zájem o službu hodnotit jako velký. Pokud však jsou očekávání velká a mnohdy ne úplně reálná, může se stát, že úspěch služby bude těžko hmatatelný.

Na pastorační rodin lze nahlížet jako na stěžejní aktivitu farnosti, protože investice, která je do ní vložena, může mít dopad na celý život rodiny, zároveň i na celý život každého jednoho člena a všechny dimenze jeho života. Cílem by tedy mělo být tyto služby udržet, dále rozvíjet a zapojit do nich i další odborníky (mezi kterými by neměli chybět sociální pracovníci), aby došlo k rozšíření nabídky služeb, která by mohla pojmut to, co spadá do života rodiny, jejího fungování a všeho, co se jí bezprostředně dotýká.

Závěr

Pastorace rodin má při řešení nesčetných rodinných problémů nezastupitelné místo a je úzce propojená se sociální prací. Pastorace i sociální práce potřebují zůstat ve vzájemném dialogu, aby dokázaly účinně pomáhat při rodinných problémech a konkrétním rodinám poskytnout vhodnou oporu.

Na základě teoretických východisek se podařilo ukázat, že rodina je stále více destabilizována. Hlavním faktorem této destabilizace je možnost rozvodu, pokud nastanou v rodině problémy, které se zdají být neřešitelné. Rozvod již není ničím výjimečným a stigmatizujícím, což je pro mnohé stěžejní při rozhodování, zda ve stávajícím svazku zůstat či ne. Pracovní vytíženost je klíčová při plnění funkcí rodiny, které může být právě díky ní často narušeno. Ačkoli rodina by měla plnit funkcí několik, v posledních letech se dostává do popředí plnění materiální funkce na úkor funkce reprodukční. Jak vyplynulo také z výzkumu, rodiny jsou neustále vystavovány tlaku ze strany zaměstnavatelů i celé společnosti. Jsou nuceni pracovat téměř sedm dní v týdnu a často jejich finanční odměna neodpovídá času ani úsilí, které na práci vynaložili. V takovém případě pak ani není příliš prostor pro vytváření a upevňování rodinných vazeb, jejichž síla se projeví právě ve chvíli, kdy se objeví rodinné problémy.

Nepodaří-li se rodině tyto problémy vyřešit svépomocí, obrací se na některou ze sociálních služeb. Mohou využít sociální poradenství, služby sociální péče a služby sociální prevence. Ty jsou v současnosti poskytovány převážně neziskovými organizacemi. V rámci výzkumu jsem se nesetkala s tím, že by některý kněz či pastorační pracovník byl součástí této služby. Stejně tak nebyla ve farnostech navázána se sociálním pracovníkem dlouhodobější spolupráce, ačkoli cíl obou je velmi podobný. Služby definuje zájem o druhého, starost o jeho dobro, zároveň však aktivní účast klienta na řešení dané situace.

Vzájemná spolupráce mezi pastorcí a sociální prací se tedy jeví jako možná a žádoucí pro všechny zúčastněné strany – pro pastoračního pracovníka, sociálního pracovníka i klienta, nicméně bylo by nutné především najít tu nejvhodnější formu, jak tuto spolupráci provádět. Toto by však mělo být podnětem pro vytvoření řádu, který by nastolil pravidla vzájemné spolupráce. Ukazuje se však, že nebude možné veškerou zodpovědnost za zlepšení kooperace pastorace se sociální prací položit na bedra pouze

kněžím, kteří jsou až na vrcholku pomyslné pyramidy. Transfer do sociální oblasti bude nutný již při přípravě na pastorační i při formaci ke kněžské službě. V takovém případě by byl kněz, obrazně řečeno „obvodním lékařem“, který by sesbíral informace, zhodnotil situaci a byl by schopen „pacientův“ stav konzultovat s dalším odborníkem či jej na něj přímo odkázat, pokud by to bylo třeba.

Hlavním limitem práce je skutečnost, že jsme se zabývali pouze respondenty, kteří se věnují pastorační. Není tedy dostatečně zmapováno, jak se k této problematice staví sociální pracovníci. Pro další výzkum by mohla být použita otázka, zda by byli sociální pracovníci ochotni ke své práci přizvat i pastorační asistenty (a naopak) a případně jakou formu by měla tato spolupráce mít.

Přínos práce pak spočívá v seznámení se s tématem, ke kterému se při samém studiu oboru Mezinárodní sociální a humanitární práce studenti dostanou spíše okrajově. Práce rovněž poskytuje sociálním pracovníkům i ostatním zájemcům podněty k zamyšlení, jak komplexněji poskytovat účinnou pomoc klientům, s nimiž se setkávají při své práci.

Bibliografie

- 1) Ambros, P. (2002). *Fundamentální pastorální teologie*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- 2) Csontos (2007). *Rodina v súčasnom svete*. Bratislava: Teologická fakulta Trnavskej univerzity.
- 3) Doležel, J. (2008). Definice křesťanské sociální práce. *Sociální práce/ Sociálna práca* 4/2008. S. 56-58.
- 4) Dolista, J. (1994). *Naděje vložena do manželství*. Olomouc: Matice Cyrilometodějská.
- 5) Fischer, O. (2008) Sociální práce může mít pastorační rozměr nejen v oblasti ve vztahu ke klientům. *Sociální práce/ Sociálna práca* 4/ 2008. S. 50-54.
- 6) Harrington, D. (1999). Parish Pastorals Councils- do they work? a *Journal for the Contemporary Church*, Volume 50/5.
- 7) Hendl, J. (2012). *Kvalitativní výzkum*. Praha: Portál.
- 8) Hrabovská, P. (2011). *Pedagogika*
- 9) Jan Pavel II. (1996). *Familiaris consortio*. Apoštolská adhortace z 22. listopadu 1981 o úkolech křesťanské rodiny v současném světě. Praha: Zvon.
- 10) Jan Pavel II. (1996). *Christifideles laici*. Praha: Zvon.
- 11) *Kodex kanonického práva* (1994). Praha: Zvon.
- 12) Kohoutek (nedatováno). *Klinické rodiny* [on-line] Dostupné 18.2.2014 z <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/klinicke-rodiny>.
- 13) Kohoutek (nedatováno). *Pastorační* [on-line]. Dostupné 13.3.2014 z <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/pastoracni>.
- 14) Košč, L., Košč, M. (2006). *Pastorálně-psychologické poradenství*. Bratislava: Teologická fakulta Trnavskej univerzity.
- 15) Kraus, B. (2008). *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál.
- 16) Křišťan, A. (2004). *Počátky pastorální teologie v českých zemích*. Praha: Triton.
- 17) Křišťan, A. (2008). Žité křesťanství znamená konkrétní starost o druhého, propojení praktické teologie a sociální práce. *Sociální práce/ Sociálna práca* 4/ 2008. s. 48-53.

- 18) Matějček, Z., Dytrych, Z. (2002). *Krizové situace v rodině očima dítěte*. Praha: Grada.
- 19) Matoušek, O. (1993). *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakl.
- 20) Matoušek, O., Kroftová A. (1998). *Mládež a delikvence*. Praha: Portál.
- 21) Matoušek, O. (2003). *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál
- 22) Matoušek, O. (2005). *Sociální práce v praxi*. Praha: Portál.
- 23) Matoušek, O. (2007). *Základy sociální práce*. Praha: Portál.
- 24) Miovský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada.
- 25) Musil, L., Šrajer, J. (2008). *Etické kontexty sociální práce s rodinou*. Praha: Albert.
- 26) *Nový zákon* (1947). Olomouc: Velehrad
- 27) Opatrný, A. (2001). *Pastorace v postmoderní společnosti*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství.
- 28) Opatrný, A. (2006). *Cesty pastorace v pluralitní společnosti*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství.
- 29) Opatrný, A. (nedatováno). *I. Pastorační péče v sociální práci* [online]. Dostupné 17. března 2014 z <http://www.pastorace.cz/Tematicke-texty/I-Pastoracni-pece-v-socialni-praci.html>.
- 30) Pavel VI. (1965). *Gaudium et spes* [online]. Dostupné 18.3.2014 z http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19651207_gaudium-et-spes_cs.html.
- 31) Plaňava, I. (2000). *Manželství a rodiny: struktura, dynamika a komunikace*. Praha: Doplněk.
- 32) Průcha, J., Walterová, E., Mareš J. (2003) *Pedagogický slovník*. Praha: Portál.
- 33) Přadka, M., Knotová D., Faltýsková, J. (1998). *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. Brno: Masarykova univerzita.
- 34) Singly, F. (1999). *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál.
- 35) Skalický, K. (2000). *Radost a naděje*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakl.
- 36) Szentmártoni, M. (1999). *Úvod do pastorálnej teologie*. Trnava: Dobrá kniha.
- 37) Špičák, J. (1993). *Prostředí z pohledu sociální pedagogiky*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého.
- 38) Vybíral, J. (2008). *Pastorální a etické výzvy v oblasti manželství, rodiny a sexuality*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

- 39) Výrost, J., Slaměník, I. (1998). *Aplikovaná sociální psychologie*. Praha: Portál.
- 40) Widl, M. (2000). *Pastorale Weltentheologie – transversal entwickelt im Diskurs mit der Sozialpastoral*. Vídeň: Kohlhammer.
- 41) Zelená, M., Klégrová, A. (2006). *Podpora rodiny*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí.
- 42) *Zákon o sociálních službách*. Zákon č. 108/2006 Sb. v účinném znění ke dni 1. 1. 2007.